

ДОНИШГОҶИ ДАВЛАТИИ КЎЛОБ БА НОМИ
АБУАБДУЛЛОҶИ РЎДАКӢ

Бо ҳуқуқи дастнавис

ТДУ: 323 (575.3)
ТКБ: 66.01 (2 тоҷик)
Я-58

ЯҚУБЗОДА ФИРУЗ НУРМАТ

**ДАВЛАТИ ДУНЯВӢ ВА ХУСУСИЯТҶОИ МУҶИММИ ОН ДАР
ЗАМОНИ ТАҶӢИРПАЗИРИИ ҶОМЕА
(ДАР МИСОЛИ ҶУМҶУРИИ ТОҶИКИСТОН)**

АВТОРЕФЕРАТИ
диссертатсия барои дарёфти
дараҷаи илмии номзади илмҳои сиёсӣ
аз рӯйи ихтисос: 23.00.02 – Ниҳодҳо, равандро
ва технологияҳои сиёсӣ

КЎЛОБ - 2022

Диссертатсия дар кафедраи сиёсатшиносии Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ омода гардидааст.

Роҳбари илмӣ:

Муҳаммад Абдурахмон Наврӯз – доктори илмҳои сиёсӣ, профессор, Ноиби президенти Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон

Муқарризони расмӣ:

Усмонзода Хайридин Усмон - доктори илмҳои фалсафа, профессор, директори Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Саидзода Шӯҳрат Шукур - номзади илмҳои сиёсӣ, дотсент, мудир кафедраи сиёсатшиносии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон

Муассисаи тақриздиханда:

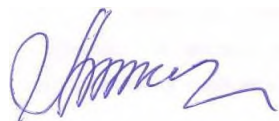
Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Ҳимояи диссертатсия «24»феврари соли 2023, соати «13⁰⁰» дар ҷаласаи Шурои диссертатсионии БД.КOA–001 назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, Буни Ҳисорак, бинои таълимии 15) баргузор мегардад.

Бо диссертатсия дар вебсайти www.tnu.tj ва Китобхонаи илмии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон бо суроғаи 734025, Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17 шинос шудан мумкин аст.

Автореферат "_____" _____ соли 2023 фиристода шуд.

И.в. котиби илмии
Шӯроидиссертатсионӣ,
доктори илмҳои таърих

Акрамӣ З.И.

МУҚАДДИМА

Мубрам будани мавзуи таҳқиқот. Давлати дунявӣ ҳамчун навъи давлат натиҷаи амалӣ гардидани равандҳо ва майлонҳои асосии инкишофи давлати муосир ба монанди: секуляризатсия, модернизатсия, падидаҳои сиёсӣ чун: суверенитет ва конституционализму принсипи нави амалӣ гардидани ҳокимияти давлатӣ – таҷзияи ҳокимият ба ҳисоб меравад.

Баъди аз байн рафтани Иттифоқи Шуравӣ бо идеологияе, ки муносибати шаҳрвандонро бо дин маҳдуд мекард дар ҷомеаи баъдишӯравии тоҷик зарурат ба ташаккули низоми нави давлатдорие пеш омад, ки муносибати эътиқодии мардумро ба таври мусолиҳатомез ҳал намояд ва тақвиятдиҳандаи ҳуқуқу озодиҳои шаҳрвандон, озодии вичдон дар ҷомеа бошад. Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи муносибати ҳокимияти расмӣ ба дин давлати дунявӣ эътироф гардидааст. Вақте, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон истиқлолияти давлатиро эълон мекунад, дар моддаи якуми конститутсия Тоҷикистонро ҳамчун «давлати соҳибхитӣ, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягона»¹ эълон намуд, ки кафолатдиҳандаи амнияти ҷамъиятиву давлатӣ баромад намоянд.

Бо дарназардошти гуфтаҳои боло таҳқиқ ва таҳлили ташаккулёбии давлати дунявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дурнамои рушди он дар саҳифаи миллӣ муҳим ва раванди саривақтӣ мебошад. Зеро агар дар сатҳи қонунгузори давлат пояҳои давлати дунявӣ мустаҳкам гардида бошанд ҳам, як қатор равандҳои сиёсии ҷаҳонӣ ва омилҳои гуногуни дохилӣ ҳанӯз ҳам дар ин раванд ба таври ҷиддӣ таъсири манфӣ мерасонанд. Аз ҷумла ҷаҳонишавӣ ва рушди технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ имрӯз ба фаъолияти ҳизбу ҳаракатҳои ифротӣ ва террористӣ имконият фароҳам овардаанд, ки онҳо бе ягон мушкилӣ андешаҳои тундгароёнаи худро дар миёни мардум паҳн намоянд. Чунин ҳизбу ҳаракатҳо дар симои дину мазҳаб муборизаи худро оғоз бахшида, аз рӯҳияи динии мардум истифода намуда, меъёрҳои асосии давлатдорӣ дунявиро нодуруст шарҳ медиҳанд ва одамонро дар муқобили ин гуна арзишҳои мутамаддин равона месозанд. Дар алоқамандӣ бо чунин муҳимият омӯзиши ҷабҳаҳои гуногуни низоми давлатдорӣ дунявӣ, хусусиятҳои муҳими ташаккул ва инкишофи он, илман асоснок намудани қонуниятҳои ташаккулёбии он яке аз самтҳои бартаридоштаи таҳқиқоти илмӣ ба ҳисоб меравад. Масъалаи давлати дунявӣ ва хусусиятҳои муҳими он дар замони тағйирпазирии ҷомеа яке аз масъалаҳои асосии идоракунии давлатӣ буда, таҳлилу таҳқиқи он вобаста ба шароити дигаргуншавии ҷомеа рӯзмаррагӣ гардидааст.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти кишвар, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар суханронӣҳо ва асарҳои хеш пайваста дар мавриди эъмори давлатдорӣ навин, махсусан дар бораи таҳкиму ташаккули пояҳои давлати дунявӣ андешаҳои худро иброз медоранд, ки он муҳимияти таҳқиқоти мазкурро тақвият мебахшад. Чунончӣ, дар яке аз асарҳои ӯ қайд

¹Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: «Ганҷ», 2016. Моддаи 1.

намуданд, ки «Бартарии низоми дунявии давлатдорӣ дар он аст, ки дунявият дар муқобили ҳеч мафкураи дигар қарор намегирад ва ихтилофи идеологиро ба вучуд намеоварад»¹. Таҳдидҳои гуногуни имрӯза ба фарҳангу арзишҳои миллӣ, аз ҷумла арзишу анъанаҳо, низоми давлатдорӣ ва ғайра, ки дар пайи ғайриҷамъияти насли нави ифротгароии зиддимиллӣ мисл гирифтаанд, метавонанд ба ҳуди арзишҳои миллию дунявӣ, фарҳангу тамаддуни миллӣ, сохти давлатдорӣ кишвар ва ниҳоятан ба ҳуди мавҷудияти Тоҷикистон ҳамчун давлати дунявӣ таҳдиди ҳаётӣ бошад. Ҳолатҳои мазкур аҳамияти мавзӯи таҳқиқотро ифода менамоянд.

Ҳамин тариқ, давлати дунявӣ навъи махсуси давлати муосирест, ки бе таъна ба қоидаҳо, принсипҳо, меъёрҳо ва арзишҳои анъанавию ғайридемократӣ ташаккул ёфта, асоси ғайриҷамъияти онро маҷмуи меъёрҳо, принсипҳову арзишҳои умумӣ, ҳамарофарогиранда ва ратсионалӣ ташкил медиҳад. Давлати дунявӣ натиҷаи таҳаввулотӣ таърихӣ аст, ки ҷомеаро аз итоаткорӣ бечунуҷароӣ қолабҳои анъанавӣ сҳоластикӣ, догматикӣ теосентрикӣ, авторитариву теократӣ берун баровард ва ба низоми мутамаддини муносибатҳо ворид сохт.

Дарачаи коркарди илмӣ омӯзиши масъала. Инкишофи давлати муосир бо мувофиқати стандартҳои дунявӣ ва рушди мураккабии он дарачаи коркарди илмӣ онро васеъ намудааст. Давлати дунявӣ ва хусусиятҳои муҳимми он дар аксар маврид диққати сиёсатшиносон, файласуфон, ҳуқуқшиносон ва таърихшиносонро ба худ ҷалб намудааст. Ғояи давлат, низоми давлатдорӣ дунявӣ, муносибати давлат бо дин, сиёсати давлатӣ дар соҳаи дин дар қорҳои илмию таҳқиқотӣ олимону таҳлилгарони ватанӣ ва хориҷӣ мавриди омӯзиш ва баррасӣ қарор дода шудаанд. Тамоми адабиётҳои илмӣ вобаста ба мавзӯи таҳқиқотиро ба гурӯҳҳои зерин ҷудо намуда метавонем.

Ба гурӯҳи якум сарчашмаҳои илмиро нишон медиҳем, ки дар шакли луғатҳои тафсири таҳия шудаанд ва мафҳуми «давлати дунявӣ»-ро ба таври гуногун шарҳу тавзеҳ додаанд. Ҷунонҷӣ дар Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ шарҳи давлати дунявиро чунин таъриф медиҳад: «давлати дунявӣ давлате мебошад, ки дар асоси санадҳои меъёрию ҳуқуқи поягузорӣ шуда, аз дин ҷудо аст»².

Дар «Луғати тафсирии забони русӣ», ки зери таҳрири Д.Н.Ушаков таҳия шудааст дунявиятро чунин тавсиф медиҳад: «Дунявӣ тарзи зиндагии шахсонӣ хуб тарбияёфта мебошад ва рафтори онҳо мувофиқ ба талаботи давру замон аст. Дар маънои дигар, дунявӣ, яъне ғайридинӣ ва ё шаҳрвандӣ мебошад, ки арзишҳои ғайридинӣ ва ғайрирӯҳониро дар бар мегирад. Аз ин рӯ, ҳокимияти дунявӣ, маълумоти дунявӣ, мактаби дунявӣ, адабиёти дунявӣ,

¹Эмомалӣ Раҳмон. Уфӯқҳои истиқлол - [Матн] / – Душанбе, 2018. – С.16;

²Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Иборат аз 2 Ҷилд. Ҷ.1. [Матн]. – Душанбе, 2010. – С. 498.

чеҳраҳои (шахсони) дунявӣ ва монанди инҳо дар маъноҳои боло ифода мегарданд»¹.

Дар луғати мухтасари фаронсавӣ «Le Larousse de Poche» вобаста ба масъалаи мазкур чунин шарҳу тафсириро пешниҳод менамояд: «Дунявӣ – номутааллиқ ба рӯҳонӣ, дунявият – дорои характери дунявӣ; низоми талаботхое (қоидахое), ки калисоро аз доираи амалигардонии ҳокимияти сиёсӣ ва маъмурӣ хорич (дур) мекунад. Масалан, маълумоти дунявӣ, ақди никоҳ ва ғ.»².

Ҳамин тариқ, тафсири илмии давлати дунявӣ ва дунявият аз «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ», «Луғати тафсирии забони русӣ» зери таҳрири Д.Н. Ушаков, луғати мухтасари «Le Larousse de Poche» дар раванди фаҳми дурусти давлати дунявӣ заминаи хуб фароҳам меоварад.

Гурӯҳи дуҷуми олимоне назарияпардозони асрҳои миёна ташкил медиҳанд, ки зинаҳои нахустини дарки давлатдорӣ дунявиро бо донишҳои динӣ алоқаманд нишон медиҳанд. Епископи Константинопол Иоанн Златоус³ шохро ҳамчун ҳокими заминӣ ба идораи қорҳои заминӣ вобаста медонад. Калисо дар симои рӯҳониён дар амалияи ҷамъиятӣ ба масъалаҳои рӯҳ ва малакути осмонҳо машғул аст. Дар раванди идоракунии бартарӣ ба ҳокимияти дунявӣ медиҳад.

Минбаъд ташаккули «назарияи ду шамшер» дар таълимоти Гелатсий⁴ ва Ф. Аквинский⁵ дар бораи ду ҳокимият: ҳокимияти динӣ ва ҳокимияти давлати дунявӣ ташаккул меёбад. Ин таълимоти мукамал буда ба дарки ибтидоии давлати дунявӣ замина фароҳам меоварад.

Гурӯҳи сеҷумро асарҳои илмию таҳқиқотии олимоне ташкил медиҳанд, ки аввалин маротиба ба омӯзиши давлати дунявӣ ва баррасии нишонаҳои сирф сиёсии ин навъи давлат машғул гардидаанд. Асосгузори концепсияи «давлати дунявӣ» донишманди итолиёвӣ Н. Макиавелли ба шумор меравад. Вай дар асари худ «Шаҳриёр» концепсияи давлати дунявиро ташаккул додааст ва зидди давлати теократӣ ва ҳокимияти рӯҳониён ва ҳамзамон, чунин шакли ҳокимиятро сабаби асосии бадбахтии тамоми давлат ва ҷомеа медонист, баромадааст. Н. Макиавелли аввалин шуда муносибати нави илмиро, ки пайдоиши илоҳии давлат ва ҳодисаю равандҳои инкишофи онро рад менамояд ва онро аз ҳаёлотӣ одамон низ вобаста надониста, ҳосияти

¹ Ушаков Д.Н. Толковый словарь современного русского языка. [Текст] / Д.Н. Ушаков. – М.: Аделант, 2013. – С. 87.

² Le Larousse de Poche 2003: Dictionnaire de la langue française et de la culture essentielle / Edition mise a jour. – Montreal, Canada: Larousse, Messageries ADP, 2003. - P. 460.

³ Лазарева В.В. Общая теория права и государства. Послание апостола Павла к римлянам [Текст] / В.В. Лазарева. – М., 2001. – С. 40-44; Хропанюк В. Н. Теория государства и права. 3 – е издание, дополненное, исправленное. [Текст] / В.Н. Хропанюк. – М., 2008. –С. 22-30.

⁴ MirbtС. QuellenzurGeschichtedesPapsttumsunddesrömischenKatholizismus [Матн] / [Электронныйресурс]. – Режимдоступа: <https://archive.org/details/quellenzurgeschi00mirb/page/n15mode/2up> (дата обращения: 10.01.2018);

⁵ Ниг.: Чичерин Б.Н. Политические мыслители древнего и нового мира [Текст] / Б.Н. Чичерин. Том 1. – М.: Гардарики, 2001. – С.163.

объективӣ будани онро муайян кардааст. Барои сохтани давлати пуриқтидору муқтадир бартари ба давлати дунявӣ медихад¹.

Муаллифи концепсияи “суверенитети давлатӣ” Ж.Бодден² қайд менамояд, ки дар шароити бунёди давлати миллию дунявӣ ва тавоно, давлат набояд озодии вичдон ва диниро маҳдуд созад. Зеро, ки принципҳои асосии рушди давлати дунявӣ ин озодии вичдон ва динӣ мебошад. Донишмандони дигар Т. Гоббс., Ч. Локк., Э. Литре³ аҳамияти калони илмӣ доштани, концепсияҳои классикии давлати дунявиро ташаккул додаанд.

Чунин тарзи баррасии масъала дар асарҳои илмию таҳқиқотии М. Падуанский, М. Лютер, Ш. Л. Монтеске, Ж.Ж. Руссо, Ж. Бобер⁴ ва чанде дигарон аҳамияти хуби назариявию амалӣ доранд.

Гурӯҳи чаҳорумро корҳои илмию таҳқиқотии олимони рус ташкил медиханд. Донишмандони рус низ дар ташаккул ва инкишофи давлати дунявӣ, муайян намудани принципҳо ва хусусиятҳои асосии он саҳми арзанда гузоштаанд. И.В. Понкин қайд менамояд, ки «давлати дунявӣ ин давлатест, ки дар он мустақилият ва соҳибхитияри институтҳои давлатӣ дида мешавад. Барои ба вучуд овардани чунин шароит фазои озод, роҳ наодан ба ҳатмигардонии ягон дин ва ҷудои ташкилотҳои динӣ аз сиёсатро бояд ниғаҳ дошт»⁵. Мавқеи ба ин монандро як қатор муҳаққиқони дигар низ иброз намудаанд. Чунончӣ, ба андешаи А.А. Безгулов. ва С.А.Солдатов, дар

¹ Макиавелли Н. Государь [Текст] / Н. Макиавелли // Перевод с ит. М. Юсима. – СПб.: Азбука, 2018. – 512 с.

² Боден Ж. Шесть книг о государстве [Текст] / Ж. Боден // Антология мировой политической мысли: В 5 т. Т. 2. М.: 1999. – С. 689-695;

³ Ниг.: Гоббс Т. Сочинения: [Текст] / в 2 т. – М.: Мысль, 1989. – Т. 1. – 736 с; Локк Дж. Два трактата о правлении [Текст] / Дж. Локк / Электронная библиотека Гражданское общество в России – URL: http://www.civisbook.ru/files/Files/Lokk.Traktaty_pdf; Ҳамон муаллиф. Опыт о человеческом разумении. Книги 1,2,3, Сочинения: [Текст] / В 3-х т. Т. 1 / Под ред. И.С; Нарского. – М.: Мысль, 1985. – 623 с. Книга 4, Ҳамон муаллиф. Сочинения: [Текст] / В 3-х т. Т. 2 / Под ред. И.С. Нарского. – М.: Мысль, 1985. – 560 с; Литре Э. Светскость: французская исключительность или универсальная ценность [Текст] / [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://krotov.info/history/20/1950/bobero.html> (дата обращения: 11.02.2018).

⁴ Ниг.: Падуанский М. Защитник мира [Текст] / [пер. с франц. Б.У. Есенова]. – М., 2014, - 656 с; Лютер М. 95 тезисов (сборник) [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.6Lib.ru/books/95-tezisev-151082> (дата обращения: 12.03.2020).; Монтескье Ш.Л. О духе законов [Текст] / Ш.Л. Монтескье. – М.: РИПОЛ классик, 2020. – 690 с; Руссо Ж.Ж. О причинах неравенства [Текст] / Ж.Ж. Руссо // Антология мировой философии: В 4 т. - М., 1907, Ҳамон муаллиф. Трактаты [Текст] / Ж.Ж. Руссо. - М.: Наука, 1969. - 704 с; Бобер Ж. Светский характер государства // Франция сегодня: справка и анализ [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.amba-france/rus/looks/france_today (дата обращения: 19.11.2018).

⁵ Понкин И.В. Светскость государства. Монография [Текст] / И.В. Понкин. – М.: 2004. – 466 с, Современное светское государство: автореферат. дис. ... д-ра юрид. наук [Текст] / И.В. Понкин. – М., 2004. – 44 с, Ҳамон муаллиф. Правовые основы светскости государства и образования [Текст] / И.В. Понкин. – М.: Про- Пресс, 2003. – 416 с. Ҳамон муаллиф. О типологии светских государств // Государственная служба [Текст] / И.В. Понкин. – 2004. – №1, Ҳамон муаллиф. Светскость государства: к вопросу определения правового содержания понятия // Образование [Текст] / И.В. Понкин. – 2003. – № 3. – С. 180.

шароити мавҷудияти давлати дунявӣ «давлат, дин ва иттиҳодияҳои динӣ аз ҳамдигар чудо буда, аз ин рӯ, ба қорҳои якдигар даҳолат намекунанд»¹.

Дар давлати дунявӣ қарорҳои ҳокимияти давлатӣ набояд ҳосиятҳои диниро ба худ касб кунанд. Ба ақидаи муҳаққиқи рус С.А. Мозговой «давлати дунявӣ ҳамеша дунявӣ (секулярий) аст. Ҳамчунин, дар ҳама навъи давлати дунявӣ ҳатман принсипи ҷудоии дин аз сиёсат амалӣ мешавад. Он метавонад тамоман зиддидинӣ ё атеистӣ бошад. Давлати дунявии идеалӣ ҳам аз дин (рӯҳониён) ва ҳам аз атеизм баробар чудо аст. Ин дар боҳамзистии осоиштаи онҳо, ҳуқуқи озодона интиҳоб намудани ҷаҳонбинии динии шаҳрвандонро нигоҳ медорад»².

Дар ин самт инчунин қорҳои илмӣ таҳқиқоти Б.Н. Чичерин, Ф.М. Рудинский, П.Н. Дозорцева, В.Н. Савелев, А.И. Сидоренков ва дигарон бисёр аҳамиятнок мебошад³.

Гурӯҳи панҷумро асарҳои олимони ватанӣ ташкил медиҳанд. Дар қорҳои илмию таҳқиқоти олимону муҳаққиқони ватанӣ масъалаҳои ҷудоғонаи давлати дунявӣ, аз қабилӣ озодии вичдон, эътиқод, баробарии иттиҳодияҳои динӣ, муносибати давлат бо дин ва монанди инҳо омӯхта шудаанд.

Чунончи, А.Н. Муҳаммад дар таҳқиқоти худ моҳият ва хусусиятҳои давлати дунявиро баррасӣ карда, андешаҳои ҳешро ба таври зерин баён намудааст: «давлати дунявӣ соҳтори сиёсӣ мебошад, ки дар он дин аз сиёсат чудо карда шудааст. Яъне, дар давлати дунявӣ рӯҳониён наметавонанд дар ҳаёти сиёсӣ даҳолат намоянд ва ҳизби динӣ таъсис диҳанд»⁴.

¹Безгулов А.А. Конституционное право России. Учебник [Текст] / А.А. Безгулов., С.А. Солдатов. В 3-х томах. – М., 2003. – 896 с.

²Мозговой С.А. Светское государство как мировоззренчески нейтральное [Текст] / С.А. Мозговой. Социономикон. Международный сборник научно-практических работ Вып.2. – Ростов- н/Д, 2006. – С.70-73.

³ Ниг.: Чичерин Б.Н. История политических учений [Текст] / Б.Н.Чичерин.Т. 1 / Подготовка Текста, вступ. ст. и коммент. И.И. Евлампиева. – СПб.: Издательство РХГА, 2006. – 720 с, Ҳамон муаллиф. История политических учений [Текст] / Б.Н.Чичерин. Т. 2 / Подготовка Текста, вступ. ст. и коммент. И.И. Евлампиева. – СПб.: Издательство Русской христианской гуманитарной академии, 2008. -752 с, Ҳамон муаллиф. История политических учений [Текст] / Б.Н.Чичерин. Т. 3 / Подготовка Текста, вступ. ст. и коммент. И.И. Евлампиева. – СПб.: Издательство РХГА, 2010. – 784 с; Рудинский Ф.М. Закон, религия, правонарушения [Текст] / Ф.М.Рудинский. – Волгоград, 1971. - 143 с; Дозорцев П.Н. Развитие светской государственности в России: история и современность [Текст] / П.Н.Дозорцев. –СПб., 1998. – 243 с; Савальев В. Н. Свобода совести: История и теория. Монография[Текст] / В.Н.Савальев. – М.: Высшая школа, 1991. – 144 с; Сидоренков А.И. Особенности реализации свободы совести в условиях усиления многоконфессиональности в современной России: дис. ... канд. юрид. Наук [Текст] / А.И. Сидоренков. – М., 2003. – 173 с;

⁴Ниг.: Муҳаммад А.Н. Донишномаи мухтасари сиёсӣ [Матн] / А.Н. Муҳаммад. – Душанбе: Эр-граф, 2016. – 377 с. Ҳамон муаллиф. Муқаддимаи идеяи миллӣ [Матн] / А.Н.Муҳаммад. – Душанбе, 2014. – 220 с.; Ҳамон муаллиф. Государственная независимость Республики Таджикистан [Текст] / А.Н.Муҳаммад., Л.Л.Хоперская. – Душанбе, 2016. – 84 с.

Г.Н. Зокиров зимни баррасии масъалаи мазкур қайд менамоянд, ки давлати дунявӣ умумияти сиёсие мебошад, ки дар он дин, иттиҳодияҳои динӣ ба соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ таъсир намерасонанд¹.

Гурӯҳи дигари донишмандони тоҷикро, ки бевосита ба таҳқиқи паҳлуҳои мухталифи давлати дунявӣ машғул шудаанд, нишон медиҳем. Махсусан А. Раҳнамо дар қорҳои илмӣ таҳқиқоти худ ба масъалаҳои мухталифи давлати дунявӣ, озодии вичдон, муносибати давлат бо дин, сиёсати давлатӣ дар соҳаи дин, умуман ба мустаҳкамии пояҳои давлати дунявӣ бештар диққат додааст². Инчунин, М.С. Одинаев., С. Раҷабов., З.Ш. Сайидзода, Ш. Саидзода³ ва дигарон ба масъалаи болозикр дар доираи донишҳои гуногун ба таври умумӣ баҳогузорӣ намудаанд, ки дар таҳқиқоти мазкур бисёр арзишманд доништа мешаванд.

Дар маҷмӯъ, омӯзиши масъалаи давлати дунявӣ дар шароити давлат дар марҳилаҳои аввали худ қарор дорад ва барои ташаккули ин навъи давлат ва мустаҳкам намудани принципҳои он дар амалияи ҷамъиятӣ таҳлилу таҳқиқи паҳлуҳои гуногуни он зарур шумурда мешавад.

Робита бо барномаҳо (лоихаҳо) ва мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар доираи иҷроиши мавзуи илмӣ-таҳқиқоти кафедраи сиёсатшиносии Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А. Рӯдакӣ «Равандҳои иҷтимоӣ сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ» (барои солҳои 2016-2020, 2021-2025) иҷро гардидааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Объекти таҳқиқотро масъалаҳои гуногуни инкишофи давлати дунявӣ, хусусиятҳо ва дурнамои рушди он ташкил менамояд.

¹ Ниг.: Зокиров Г.Н. Донишномаи сиёсӣ. Иборат аз III ҷилд. Ҷ. I [Матн] / Г.Н. Зокиров. – Душанбе: «Адалеб-Р», 2015.; Ҳамон муаллиф. Давлат. Қ. 1. Монографияи илмӣ [Матн] / Г.Н. Зокиров. – Душанбе: Истеъдод, 2012. – 384 с.; Ҳамон муаллиф. Системаи сиёсӣ: масъалаи рӯз ва дурнамои инкишоф [Матн] / Г.Н. Зокиров. – Душанбе, 2011. – 352 с.; Ҳамон муаллиф. Давлати тавоно (Масъалаҳои назариявӣ ва методологӣ). – Душанбе, 2018. – 60 с.; Ҳамон муаллиф. Хусусиятҳои инкишофи сиёсат ва идораи давлатӣ [Матн] / Г.Н. Зокиров // Паёми ДМТ. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2017. №2/5 (1). – С. 142-150.

² Ниг.: Раҳнамо А. Мавқеи ҳизбӣ ва мавқеи миллӣ [Матн] / А. Раҳнамо. – Душанбе, 2012. – 216 с.

³ Ниг.: Одинаев М.С. Социально-политические основы демократического, правового, светского государства: на материалах Республики Таджикистана: дис. ... канд. полит. наук [Текст] / М.С. Одинаев. – Душанбе, 2010. – 145 с.; Раҷабов С. Влияние политической культуры на развитие светского государства в Таджикистане: автореф. дис. канд. полит. наук [Текст] / С. Раҷабов. – Душанбе, 1999. – 35 с.; Раҷабов С. Влияние политической культуры на развитие светского государства в Таджикистане: автореф. дис. канд. полит. наук [Текст] / С. Раҷабов. – Душанбе, 1999. – 35 с.; Сайидзода З.Ш. Густариши ахлоқи миллӣ – посух ба паёмадҳои манфии ҷаҳонишавӣ [Матн] / З.Ш. Сайидзода – Душанбе, 2014. – 258 с.; Саидов Ш.Ш. Масъалаи секуляризм дар кишварҳои мусалмонӣ (Дар мисоли Тоҷикистон) [Текст] / Ш.Ш. Саидов // Иҷлосияи XVI Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва масъалаҳои муҳимтарини инкишофи сиёсии кишвар. (ш. Душанбе, 22 октябри соли 2012) – Душанбе, 2012. – С. 77.; Ҳамон муаллиф. Муносибати давлат ва дин дар давраи соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Ш.Ш. Саидов // Ахбори ДДҲБСТ. Бахши илмҳои ҷамъиятшиносӣ. – 2016. № 1 (1). – С. 127-138.

Предмети таҳқиқот фарогири масъалаҳои назариявӣю амалии давлати дунявӣ хусусиятҳои муҳимми ташаккул, рушд ва дурнамои он дар шароити Тоҷикистони навин мебошад.

Мақсади асоси рисолаи диссертатсиониро таҳлилу баррасӣ ва омӯзиши давлати дунявӣ, хусусиятҳо ва масъалаҳои асосии дурнамои инкишофи давлати дунявӣ дар замони муосир, шаклгирии Тоҷикистон ба сифати давлати дунявӣ, зарурияти инкишофи Тоҷикистони навин ба сифати давлати дунявӣ дар марҳалаи нави давлатдорӣ милли ташкил медиҳад.

Вазифаҳои таҳқиқот. Барои амалисозии мақсади асосӣ ҳалли масъалаҳо ва вазифаҳои зерин аҳамияти зарурӣ пайдо менамоянд:

- муайян намудани зарурат ва аҳамияти таҳқиқу таҳлили илмӣ ва концептуалии давлати дунявӣ, хусусиятҳо ва масъалаҳои асосии дурнамои инкишофи он;

- дар заминаи омӯзиш ва таҳлили концепсияҳои илмӣ ва назарияҳои сиёсӣ нишон додани моҳият ва хусусиятҳои муҳимми давлати дунявӣ;

- таҳлили асосҳои сиёсии мазмун ва мундариҷаи давлати дунявӣ ва муайянкунии асосҳои ташаккули он;

- омӯзиш ва таҳлили ҳамкорӣ ва муносибати давлат бо иттиҳодияҳои динӣ;

- муайян ва нишон додани дурнамои рушди ғояҳо ва принципҳои дунявият дар ҷомеаи тоҷик;

- таҳлили хусусиятҳои рушди низоми давлатдорӣ дунявӣ дар шароити соҳибистиқлолӣ;

- таҳлили масъалаҳои ташаккули арзишҳои гуногуни низоми давлатдорӣ дунявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон;

- таҳқиқи мушкилоти мавҷуда ва нишон додани дурнамои рушди давлати дунявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон;

Фарзияи тадқиқот. Дар заминаи фарзияи таҳқиқоти илмӣ андешаи муаллиф оид ба аҳамият ва зарурати ташаккулу шаклгирии тарҳи давлатдорӣ дунявӣ барои Тоҷикистони муосир, ки метавонад инкишоф ва дурнамои рушди сиёсии системаи сиёсии кишварро комил гардонда, дар таҳкими муносибатҳои дигари ҳаёти ҷамъиятӣ заминаи муфиди сиёсиву сохторӣ ва ташкилиро ба вуҷуд оварад. Тамоюли шаклгирии давлати дунявӣ дар мисоли Тоҷикистон аз ҳар минтақа ва кишварҳои дигар тафовут дорад. Ҳолати мазкур аз махсусиятҳои инкишофи ҷомеа, фарҳанг ва тамаддун, руоварии ҷамъиятӣ ва оммавӣ вобаста мебошад. Инчунин, падидаҳои ҳодисаҳои ҳаёти сиёсӣ ва ҷаҳони имрӯза дар ҳолати тезтағйирёбандагӣ қарор дошта, мумкин аст, ки моҳият ва хусусиятҳои аслии баъзе аз ҳодисаҳои мусбии инкишофи давлатдорӣ муосир дуруст ва дақиқ дарк нагарданд, ки яке аз ин равандҳо ҳамчун давлати дунявӣ рушд ёфтани давлати муосир аст. Аз инрӯ, давлати дунявӣ ва ниҳодҳои асосии он ва дигар институтҳои ҳаёти ҷамъиятию сиёсиро зарур аст, ки ҷиҳати нигоҳ доштан ва ҳифзи манфиатҳои милли ва таъмини рушди босуботи кишвар, дурнамои устувори давлат муносибати воқеъбинона, дуруст ва мантиқию илмиро ба он ихтиёр намоянд.

Ҳамин тавр, рушди мавзуну босуботи давлати миллии навини Тоҷикистон аз таҳкими низоми муосириву дунявӣ, демократӣ вобастагии амиқу ҷиддӣ дорад.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Дар таҳқиқоти рисолаи диссертатсионӣ, муаллиф бештар ба муқаррарот ва хулосаҳои назариятчиёни илмҳои сиёсӣ, муҳаққиқони барҷастаи ғарб, рус, тоҷик ва ғайра, ки бевосита ба мавзуи таҳқиқотӣ рӯоварӣ намудаанд, таъя кардааст. Ба таҳлили адабиёти илмӣ, ки ба омӯзиши равандҳои сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом дода шуда, дар онҳо нисбат ба рушди давлати дунявӣ ва раванди ташаккули он хулосаҳои илман асоснокшуда баён гардидааст, диққати махсус равона шудааст. Дар баробари ин, корҳои илмӣ олимони муаллифон, ки дар шакли монографияҳо, дастурҳои таълимӣ, мақолаҳои илмӣ дар маҷаллаҳои тақризишавандаи байналмилалӣ нашр гардидаанд, инчунин Паёмҳои Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, маҳзанҳои электронии интернетӣ, сомонҳои расмӣ вазорату идораҳои дахлдори соҳавӣ мавриди истифодаи васеъ қарор гирифтанд.

Натиҷаҳои назариявии таҳқиқоти мазкур, пеш аз ҳама, дар шароити Тоҷикистон барои омӯзиши минбаъдаи низоми давлатдорӣ дунявӣ ва рушди инкишофи он заминаи илмию назариявӣ ба шумор меравад. Онҳо барои муҳаққиқоне, ки ба омӯзиши дигаргуниҳои сифатӣ ва равандҳои сиёсии замони муосир машғуланд, аҳамияти концептуалӣ доранд. Инчунин, дар асоси таҳлилу таҳқиқи концепсияҳои илмӣ зарурати ташаккули низоми давлатдорӣ дунявӣ нишон дода шудааст.

Дар зимни ин имкон дорад, ки маводҳои диссертатсияро дар таълими фанҳои «Сиёсатшиносӣ», «Давлатшиносӣ», «Диншиносӣ», «Манфиатҳои миллии Тоҷикистон», «Равандҳои сиёсии Тоҷикистон», «Геополитика», «Амнияти миллӣ», «Модернизатсия» ба сифтаи таълими курси махсус, ҳосатан курсҳои тамоюлҳои асосии инкишофи давлати муосир ва дар омӯзиши мавзӯҳои рӯзмаррае чун секуляризм, демократия, масъалаҳои гуногуни модернизатсияи ҷомеаҳои анъанавии баъдиисломӣ ва ҳамчунин, дар марказҳои таҳқиқотӣ оянданигарӣ ва давлатшиносӣ истифода намуд.

Натиҷаҳои амалии таҳқиқоти мазкурро дар самти таҳияи барномаҳои давлатӣ ва стратегияҳои рушди давлати дунявӣ, стратегияи рушди устувори давлати навини Тоҷикистон истифода намудан мумкин аст. Инчунин, хулосаҳои алоҳидаи диссертатсия метавонанд дар оянда ба сифати асоси бунёди ҳам заминаҳои назариявӣ ва ҳам амалию муқоисавии таҳқиқи бисёре аз масъалаҳои таъсиррасони инкишоф рушди ҳамҷонибаи Тоҷикистон баромад наоянд. Метавон ишора намуд, ки натиҷаҳои амалии таҳқиқот метавонанд дар раванди пажӯҳиши муносибатҳои мутақобилаи давлат бо иттиҳодияҳои динӣ, ҳангоми таҳияи стратегия ва концепсияи сиёсати давлатӣ дар мавриди дин ва иттиҳодияҳои динӣ мавриди истифодаи васеъ қарор гиранд.

Асосҳои методологии таҳқиқот. Заминаҳои таҳқиқотро маҷмуи методҳои умумиилмӣ, ба монанди таърихӣ, системанокӣ, объективият, мушаххасият, муқоисавию таърихӣ ва сотсиокултурологӣ ташкил менамоянд. Ҳамчунин, дар раванди таҳлили ҳамаҷонибаи масъалаҳои вобаста ба давлати дунявӣ истифода аз методҳои таҳлилию усулҳои концептуалӣ, методҳои синергетикӣ, таркиботию функционалӣ ва муқоисавӣ истифода шудаанд. Истифодаи методи таърихӣ имконияти таҳқиқи хронологии равандҳоро фароҳам сохта, сатҳи тағйироти ҳаёти ҷомеа дар давоми асрҳо муқоиса карда шуданд. Гуногунсамтӣ ва пурмазмунии масъалаҳо, ки дар раванди таҳқиқот аз худ дарак медиҳанд, зарурати муносибати эмперикӣ, таҳлили сохторӣ ва умумигардонии назарияро талаб мекарданд. Дар раванди омӯзиш аз методи мушоҳидаи бевоситаи воқеияти самаранокӣ давлати дунявӣ дар мисоли давлатҳои дигари тараққиёфта, таҳлили сиёсии хусусиятҳо, ташаккулу рушди он ба таври самаранок истифода гардидаанд. Ҳангоми таҳқиқи таҳлили мавзӯи масъалаи тавсифи мафҳумҳо ва категорияҳо, ки бо маънӣ ва мазмуни мухталиф тавсифу тафсир гаштаанд, таваҷҷуҳи махсусро талаб намудаанд.

Ҳамин тавр, асосҳои методологӣ дар худ синтези муносибатҳои мухталифи илмиро ифода менамоянд, ки ба таҳлили сиёсии маводҳо мусоидат намуда, дар муайян намудани давлати дунявӣ, хосиятҳо ва масъалаҳои асосии дурнамои рушди он саҳми асосӣ гирифтааст.

Пойгоҳи таҳқиқот. Барои таҳқиқи ҳамаҷонибаи мавзӯи ва кушодани ҷанбаҳои калидии он муаллиф аз сарчашма ва манбаъҳои мавҷуда низ васеъ истифода кардааст, ки онҳоро метавон ба гурӯҳҳои зерин тақсим намуд:

Гурӯҳи аввалро санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ, ҳуҷатҳои аз ҷониби давлат қабулшуда, санаду эъломияҳо ва муоҳидаҳои байналхалқӣ ба мисли: «Эъломияи ҳуқуқи башар», «Муоҳидаи байналмилалӣ оид ба ҳуқуқҳои сиёсӣ ва шахрвандӣ», «Декларатсия дар бораи барҳам додани ҳар навъи таҳаммулнопазирӣ ва таъбиз дар асоси боварҳои динӣ ва ақида», «Конвенсияи аврупоӣ оид ба ҳимояи ҳуқуқи инсон ва озодиҳои асосӣ», Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи озодии вичдон ва иттиҳодияҳои динӣ», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими анъана ва ҷашну маросимҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизбҳои сиёсӣ», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бар зидди экстремизм (ифротгарой)», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бар зидди терроризм», Концепсияи сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи дин ва дигарон дохил шудаанд.

Гурӯҳи дуюмро осори бунёдии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ

Раҳмон¹ ташкил медиҳанд. Дар асарҳои мазкур дигаргуниҳои ҷаҳони муосир, тавсияҳо барои истифодаи таҷрибаи пешрафтаи ҷаҳонӣ дар самти таҳқиқи давлатдорӣ миллию дунявӣ, таҳкими пояҳои ҷомеаи демократӣ, ҳуқуқбунёд ва дунявӣ, омода намудани кадрҳои хизмати давлатӣ, рушди донишҳои сиёсии ҷавонон, тарбия намудани ҳисси ватандӯстӣ ва ифтихори миллию давлатдорӣ дар қалбӣ наврасон ва умуман мардуми Тоҷикистон мавриди баррасӣ қарор дода шудаанд.

Гуруҳи сеюми сарчашмаҳо он зумра адабиёт, маводҳо ва мақолаҳои илмие ташкил медиҳанд, ки дар онҳо воқеияти давлати дунявӣ, ҳимояи манфиатҳои милли дар шароити шаклгирии низоми дунявии давлатдорӣ, принципҳои дунявии инкишофи давлати муосир, концепсияи давлати дунявӣ, оид ба масъалаҳои мавҷудияти арзишҳои дунявии давлатдорӣ, оид ба генезиси ғояи давлати дунявӣ, муносибати давлати дунявӣ ба дин ва иттиҳодияҳои динӣ матраҳ гардидааст. Дар асоси ин маводҳои назариявӣ амалии масъалаҳои ташаккули давлати дунявӣ мавриди баррасӣ қарор мегиранд. Омӯзиш ва таҳлили чунин корҳои илмию таҳқиқотӣ, имконияти назар намудан ба сатҳи иртибот ва алоқамандии масъалаҳо на танҳо бо давлати дунявӣ, балки бо проблемаҳои гуногуни ташаккули он дар шароити муосирро нишон медиҳад.

Навгони илмиитаҳқиқот пеш аз ҳама, дар гузориши масъалаҳои баррасишаванда зоҳир мегардад. Мақсад ва вазифаҳои таҳқиқоти илмии мазкур доираи васеи масъалаҳои вобаста ба давлати дунявӣ ва раванди ташаккули инкишофи он, хусусиятҳо ва масъалаҳои асосии дурнамои рушди онро дар марҳилаи навини рушди Тоҷикистон фаро мегирад. Таҳқиқоти мазкур кӯшиши таҳлили сиёсиест баҳри баррасии аҳамият ва зарурияти низоми давлатдорӣ дунявӣ дар рушд ва такмили ташаккули системаи сиёсии Тоҷикистон, аҳамияти тарҳи давлатдорӣ дунявӣ ба инкишофи стратегии Тоҷикистони навин. Вазъи коркарди илмии мавзӯ муайян гардида, ба он асос меёбад, ки дар он бори аввал дар илмҳои сиёсии ватанӣ масъалаи раванди ташаккулёбии давлати дунявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди омӯзиш ва таҳқиқ қарор дода шуда, хусусиятҳои муҳими он дар шароити шаклгирии давлатдорӣ муосири Тоҷикистон ба шакли зерин мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст:

¹Ниг.: Эмомалӣ Р. Чехраҳои мондагор [Матн] / Э.Раҳмон. – Душанбе: «ЭР-граф», 2016. – 364 с.; Ҳамон муаллиф. Уфуқҳои Истиқлол [Матн] / Э.Раҳмон. – Душанбе: «ЭР-граф», 2018. – 436 с.; Ҳамон муаллиф. Таджики в зеркале истории. От Арийцев до Саманидов [Текст] / Э.Раҳмон. – Душанбе: «Ирфон», 2012. – 676 с.; Ҳамон муаллиф. Независимость Таджикистана и возрождение нации. Т.1 [Матн] / Э.Раҳмон. – Душанбе: «Ирфон», 2006; Ҳамон муаллиф. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. Ҷ.7 [Матн]. – Душанбе: «Ирфон», 2007. – 480 с.; Ҳамон муаллиф. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. Ҷ.8 [Матн]. – Душанбе: «Ирфон», 2009. – 576 с.; Ҳамон муаллиф. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. Ҷ.11 [Матн]. – Душанбе: «Ирфон», 2011. – 576 с.; Ҳамон муаллиф. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. Ҷ.12 [Матн]. – Душанбе: «Ирфон», 2016. – 560 с.; Ҳамон муаллиф. О времени и о себе [Матн]. – Душанбе: «ЭР-граф», 2015. – 232 с.

- асосҳои назариявӣ ва методологии омӯзиши масъалаи давлати дунявӣ, масъалаҳои асосии дурнамои рушди давлати дунявӣ таҳлил гашта, тамоюл ва махсусиятҳои асосии инкишофи он дар шароити муосир муайян гардида, фаҳми гуногуни падидаи мазкур ба таври мушаххас нишон дода шудааст;

- таҳлили моҳият, хусусиятҳои асосӣ, заминаҳо ва асосҳои сиёсии давлати дунявӣ, аҳамият ва зарурияти шаклгирии давлати дунявӣ дар заминаи инкишофи ҷомеа ва давлати мутамаддин равона шуда, шаклгирии он ҳамчун навъи нави давлати муосир ба самаранокии низоми сиёсӣ ва татбиқи стратегияи давлатдорӣ ҳамаҷониба баррасӣ гардид;

- таҳлили асосҳои сиёсии мазмун ва мундариҷаи давлати дунявӣ ва раванди пайдоиш, рушду инкишофи он баррасӣ гардида, марҳилаҳои асосии ташаккули он бо дарназардошти омилҳои сиёсӣ ва қонуниятҳои таърихӣ нишон дода шудаанд;

- вазъият ва шароити кунунии Тоҷикистон ҳамчун марҳалаи нави мустақилона шаклгирии давлати дунявӣ маънидод мегардад. Вобаста ба тақозои ҳолати мазкур махсусиятҳои шаклгирӣ, сатҳи таъсиррасонии падидаҳо ва арзишҳои ҷомеаи суннатӣ дар раванди ташаккули системаи сиёсии дунявӣ ҷомеа мавриди таҳлил ва таҳқиқи амиқи илмӣ қарор гирифта, аҳамияти ҷунин навъи давлат дар ташаккули системаи сиёсии Тоҷикистон ба таври мушаххас ошкор шудаанд;

- дар заминаи кӯшишҳои зиёде асосҳои назариявӣ методологии давлати дунявӣ, хусусиятҳо ва масъалаҳои асосии рушди он дар асоси муносибати системанокӣ мавриди омӯзиш қарор гирифта, ба воситаи методҳои умуминазариявӣ таҳлилу таҳқиқи сатҳи муносибати мутақобилаи давлату дин, ташкилоти динию мазҳабӣ ва мақоми онҳо дар системаи сиёсӣ бо назардошти воқеиятҳои умумии ҷаҳони муосир ва принципҳои бунёди давлати дунявӣ нишон дода шудааст;

- дар асоси таҳқиқоти маҷмӯӣ чигунагии сатҳу сифати ташаккули давлати дунявӣ, омилҳои таъсиррасон дар рушди низоми давлатдорӣ дунявӣ таҳлилу баррасӣ гардида, дурнамои рушди принципи дунявияти давлат дар мисоли Тоҷикистони навин нишон дода шудааст.

Нуқтаҳои илмӣ ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Давлат падидаи марказии системаи на танҳо сиёсӣ, балки падидаи марказии системаи ҷамъиятӣ ба ҳисоб меравад. Давлат ташаккулдиҳандаи тамоми муносибату ҷаҳонияти одамон ва тамоми таркиботи институтсионалии иҷтимоию сиёсӣ ва иқтисодиву фарҳангӣ эътироф мегардад. Давлати дунявӣ навъи нав ва муосири давлатест, ки дар он арзишҳои реализу ратсионалӣ тавлид ва бунёд мегарданд. Давлати дунявӣ ҷомеаро ба сӯи тамаддуни нав ва рушди устувор роҳнамоӣ мекунад. Дар давлати дунявӣ системаи сиёсӣ дар асоси арзишҳои демократӣ ва ҳуқуқбунёдӣ ташаккул ва инкишоф меёбад. Дар давлати дунявӣ имконияти баробари иштирок дар саҳнаи сиёсӣ ва раванду ҳодисаҳои ҳаёти сиёсии ҷомеа пайдо мегардад. Давлати дунявӣ давлатест, ки дар он ягон дин ба ҳайси дини расмӣ, давлатӣ ё ҳамчун дини бартаридошта доништа намешавад.

Дар давлати дунявӣ низоми ғоявию сиёсии плюралистӣ бунёд гардида, низоми ягонаи ғоявию идеологии динӣ чун идеологияи расмӣ қабул намегардад, ғаёлияти мақомоти асосии ҳокимияти давлатӣ муносибаташро берун аз ғояҳои динӣ ба роҳ мемонад. Дар давлати дунявӣ дар асоси принципҳои бунёдии либералии рушди ҷомеаи демократӣ ба ҳамаи шаҳрвандон имконияти озодона интихоб кардани дину мазҳаб дода мешавад.

2. Таҳқиқу таҳлили объективии давлати дунявӣ, хусусиятҳо ва масъалаҳои асосии дурнамои рушди он дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон талаб менамояд, ки муносибат ба он на танҳо дар асоси тамоюли рушди умумии давлатҳои муосир, балки дар асоси зарурият ва аҳамияти чунин шакл гирифтани давлати муосири Тоҷикистон ва ба инобат гирифтани раванди рушди устувор ва пешомади инкишофи давлатдорӣ миллии Тоҷикистон он бояд анҷом бипазирад. Дар раванди гузариши сифатӣ, тағйироти таркиботии системаи сиёсӣ ва дар даврони бухрони идеологияю мафкуравии ҷомеа арзишҳо ва меъёрҳои ҷомеаи мутамаддин, ки асоси бунёдии давлати дунявиро ташкил меоданд, бештар нақши бунёди ва ғоявию арзиширо анҷом медиҳанд. Дар асоси ба қор гирифтани принципҳои бунёди ва ратсионалии ташаккули давлати дунявӣ аз ҷониби таркиботи институтсионалии ҷомеа ба таври ҳадафмандонаю самаранок истифода гардад, метавонад барои таҳкими босуботу мавзунӣ системаи сиёсии ҷомеа ва ташаккули давлатдорӣ минбаъдаи тоҷикон мусоидат намояд. Аз байн бурдани ихтилофоти арзишҳои дунявӣ ва арзишҳои анъанавии ҷомеаи тоҷикистонӣ дар ростои рушд ва инкишофи давлати дунявии Тоҷикистон аҳамияти аввалиндараҷа пайдо мекунад. Он дар заминаи консенсус ва компромисс ба мувофиқаҳои сиёсӣ ба роҳ монда мешавад. Дар ҷомеаи тоҷикистонӣ аксарияти омма арзишҳои диниро пайравӣ намуда, аз он бештар истиқбол менамоянд. Аслан, низоми сиёсии Тоҷикистони навин хосияти дунявӣ дошта, ҳуқуқҳои дунявиро ҳамчун манбаи мустақили қонун қабул дорад. Аз ин ҷост, ки мусулмонони Тоҷикистон пайваста дар соҳаҳои гуногуни ҳаёти ҷамъиятӣ дар низоми демократию дунявӣ ғаёлона ширкат меварзанд.

3. Ҳангоми таҳқиқи шароит ва раванди руши давлати дунявӣ метавон ба ин натиҷа расид, ки ҳанӯз ҳам омилҳои динӣ, арзишҳо ва меъёрҳои ҷомеаи анъанавӣ метавонанд то андозае ба ташаккул ва инкишофи давлати дунявӣ таъсир расонад. Дар давоми асри XX дар раванди ташаккули идеяҳои давлати дунявӣ андешаҳои гуногуни назариявӣ ва роҳҳои муайяннамоии вазъи дин дар давлат пайдо шудаанд, аммо базаи қонунгузорию чӣ барои мамлакатҳои Аврупо ва чӣ барои мамлакатҳои собиқи Иттифоқи Шуравӣ формулаҳои ташкил медиҳанд, ки ҳанӯз онҳоро дар оғози асри XX истифода мебарданд. Намудҳои зиёди моделҳои низоми давлатдорӣ дунявиро баррасӣ намуда, нишонаҳои давлати дунявӣ ва хусусиятҳои муносибати давлат ва иттиҳодияҳои диниро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян намуда, модели низоми давлатдорӣ Тоҷикистонро ба қатори навҳои бехтарин дар дунё дохил карда, аҳамияти аввалиндараҷа дорад. Махсусгардонии тарҳи

инкишофи давлати дунявӣ миллии Тоҷикистон барои рушди минбаъдаи он муҳим аст.

4. Вобаста ба ҳолати ҳукмфармое, ки системаи сиёсии кишвар дорад, принципҳои бунёдии ташаккули давлати дунявӣ барои Тоҷикистони чандон мушкиловар маҳсуб ёфта наметавонад. Зеро чунин ҳолатро амали мантиқию дуруст ва таъхирнопазире, ки аз ҷониби ҳукумати кишвар нисбат ба дурнамои рушди давлати дунявӣ Тоҷикистон роҳандозӣ гардида аст, раванди босуботи системаи сиёсии дунявиро тақвият мебахшад. Дар Тоҷикистон самаранокии ташаккули давлати дунявӣ ва бе зиддиятҳо ва муқовиматҳои оштинопазири анъанаҳо ва арзишҳои динӣ ва дунявӣ мутамаддин шакл гирифтани рушди давлати дунявӣ дар он зоҳир мегардад, ки мафкураи ҳеч иттиҳодияи динӣ ба ҳайси идеологияи давлатӣ баромад накарда, дар мамлакат муносибатҳои динии шаҳрвандон ба таври доимӣ зери назар қарор доранд. Давлат аз даврони ба даст овардани соҳибхитиёрӣ ва таҷрибаи ҷанги шаҳрвандӣ таҷрибаи батанзимдарории муносибатҳои эътиқодии шаҳрвандонро тибқӣ принципҳои низоми давлатдорӣ дунявӣ пайдо кардааст. Системаи қонунгузорӣ ва фазои сиёсӣ барои рушди ҳамаҷонибаи давлатдорӣ дунявӣ шароитҳои мусоид фароҳам овардааст. Ҳолати мазкур, имкон медиҳад, ки тарафҳои манфиатҳо, ки зиддӣ манфиатҳои давлату миллат баромад менамоянд ба фазои иттилоотию-динии мамлакат роҳ наёбанд ва ба ин восита амнияти давлатамонро халалдор наамоянд.

5. Махсусияти муҳимми сиёсии ташаккули ҷомеаи тоҷикистонӣ аст, ки ҳамкориҳои давлат бо дин ва иттиҳодияҳои динӣ дар риштаи бунёди ҷомеаи мутамаддин ва ташаккулёфта ба роҳ монда мешавад. Махсусан, ба хотири ташаккули давлати мутараққӣ, ҳимояи манфиатҳои миллий - давлатӣ, таъмини амнияти давлатӣ ва ҷамъиятӣ бо арзишҳои анъанавӣ, ки бо анъанаҳои миллии давлат омехтагӣ дорад, бояд дар ҳамбастагӣ қарор дошта бошад. Тибқи меъёрҳои таҳлилшуда барои фаъолияти озодонаи иҷтимоӣ-фарҳангии иттиҳодияҳои динӣ шароити мусоид ва имконияти иштироки фаъол дар соҳаҳои гуногуни ҳаёти маънавӣ ва саҳмгузорӣ дар ҳифзи арзишҳои миллиро фароҳам месозад.

6. Таъмини суботи сиёсӣ дар роҳи рушди давлати дунявӣ барои Тоҷикистон аҳамияти аввалиндараҷа дорад. Тавачҷуҳи давлат атрофи ин масъала дар ҳошияи таҳдиду хатарҳо ва раванду ҳодисаҳои радикалӣ ва дингароёнае, ки атрофи кишвари моро фаро гирифтааст, такмил меёбад. Ин хатарҳо ҳар лаҳза метавонанд ба қишрҳои гуногуни ҷомеаи тоҷикистонӣ осеб расонида, иттиҳодияҳо ва ташкилотҳои маънавӣ ва фарҳангии диниро ба доми худ кашида, вориди саҳнаи сиёсӣ намоянд. Дар ҳамин асос, барои дар фазои сулҳу осоиштагӣ инкишофи ҳаёти ҷамъиятию сиёсӣ назорат аз болои иттиҳодияҳои динӣ ва таълимотҳои гуногуни динӣ тибқи Конститутсия, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи озодии вичдон ва иттиҳодияҳои динӣ», Концепсияи сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи дин тақвият меёбад, ки зарурати ҳатмӣ дорад.

Мутобикати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзуи диссертатсионии «Давлати дунявӣ ва хусусиятҳои муҳимми он дар замони тағйирпазирии чома (дар мисоли Ҷумҳурии Тоҷикистон)» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои сиёсӣ ба шиносномаи ихтисосҳои Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи ихтисоси 23.00.02 – Ниҳодҳо, равандҳо ва технологияҳои сиёсӣ мутобикат менамояд.

Эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ дақиқияти маълумот, кофӣ будани ҳаҷми маводи таҳқиқотӣ, коркарди натиҷаҳои таҳқиқот ва ҳаҷми корҳои нашргардида, гузаронидани таҳқиқи эътимодноки диссертатсионӣ мебошанд. Хулоса ва тавсияҳо дар асоси таҳлили илмии натиҷаҳои таҳқиқоти назариявӣ ва таҷрибавӣ манзур карда шудаанд.

Саҳми шахсии довталаби унвони илмӣ. Таҳия, коркард ва таҳлили ҳамаҷонибаи мавзуи таҳқиқоти диссертатсионӣ маҳсули ҷандинсолаи фаъолияти илмии муаллиф мебошад. Ҳамаи давраи иҷроиши нақшаи кори илмӣ–таҳқиқотии пешбинишуда бо иштирок ва пешниҳоди бевоситаи муаллиф роҳандозӣ карда шудаанд. Саҳми шахсии муаллиф дар муайян намудани мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот, муайян намудани объект ва предмети таҳқиқот, гузоштани масъалаҳои асосии таҳқиқот, коркард ва тафсири маълумотҳои бадастомада, коркарди муқаррароти назариявӣ ва методӣ, пешниҳод намудани тавсияҳои амалӣ инъикос меёбад. Хулосаҳои, ки дар диссертатсия ба назар мерасанд, натиҷаи таҳқиқоти мустақилонаи унвонҷӯ ба шумор мераванд.

Тасвӣ ба амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои таҳқиқот ва муҳтавои асосии диссертатсия дар як дастури ёрирасони таълимӣ, ҳашт мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои илмии тақризшаванда, ҳашт маводи конференсияҳои байналмилалӣ ва ҷумҳуриявӣ, як мизи мудаввари ҷумҳуриявӣ, ки бо ташаббуси Маркази таҳқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мавзуи «Ҷазои маҷозӣ: имконият ва таҳдидҳо ба амнияти миллӣ» (Душанбе, АМИТ, 08 июни 2021), инъикос гардидаанд. Аз ҷумла, дар конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ - амалии «Масъалаҳо ва роҳу воситаҳои таҳким ва тақмили истиқлолияти Тоҷикистон» (Душанбе, ДМТ, 12 майи 2021), конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ – назариявии «Низоми нави ҷаҳонӣ» (Душанбе, АИДПҚТ, 16 апрели 2021), конференсияи байналмилалии илмӣ-назариявии «Робитаҳои мамолики Осиёи Марказӣ: ҳолат ва дурнамо» (Хучанд, ДДҲБСТ, 2019), конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ - назариявии «Пешвои миллат ва эҳёи тамаддуни тоҷикон» (Хучанд, ДДҲБСТ, 2019), конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалии «Терроризм ҳамчун омил таҳдидунандаи пойдеории давлатҳо дар шароити ҷаҳонишавӣ» (Данғара, ДД, 2019) натиҷаҳои таҳқиқот маъруза гардидааст. Диссертатсия дар ҷаласаи васеи кафедраи сиёсатшиносии Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А.Рӯдакӣ ва Шурои олимони факултети таърих, ҳуқуқ ва муносибатҳои байналмилалии донишгоҳи мазкур муҳокима гардида, барои ҳимоя тавсия гардидааст.

Интишорот аз рӯи мавзуи диссертатсия. Аз рӯи мавзуи диссертатсия муаллиф 8 мақолаи илмӣ дар мачаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъб расонидааст.

Сохтори диссертатсия. Диссертатсия аз номгӯи ихтисораҳо, муқаддима, тавсифи умумии таҳқиқот, ду боб, ки дарбаргирандаи шаш зербоб аст, баррасии натиҷаҳо, хулоса ва рӯйхати адабиёт иборат мебошад.

ҚИСМАТИ АСОСИИ ТАҲҚИҚОТ

Дар муқаддимаи рисолаи диссертатсия мубрам будани мавзуи таҳқиқотӣ асоснок карда шуда, дараҷаи омӯзиши он таҳлилу баррасӣ гардидааст. Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо, (лоихаҳо), мавзӯҳои илмӣ нишон дода шудааст. Дар тавсифи умумии таҳқиқот, объект ва мавзуи таҳқиқот мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот, фарзияи таҳқиқот асосҳои назариявӣ ва амалии таҳқиқот, асосҳои методологии таҳқиқот, пойгоҳи таҳқиқот, навгонии илмӣ таҳқиқот, ҳолатҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда, мутобиқати кори диссертатсионӣ ба шиносномаи ихтисоси илмӣ, саҳми шахсии довтолаб, тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ, сохтор ва ҳаҷми диссертатсия нишон дода шудаанд.

Боби якуми диссертатсия «**Асосҳои назариявӣю методологии омӯзиши масъалаи давлати дунявӣ**» унвон шуда, ба таври махсус ба омӯзиш ва таҳқиқи асосҳои илмӣ, назариявӣ, хусусиятҳои концептуалии давлати дунявӣ, ҳамчун давлати типӣ нав, заминаҳо ва омилҳои асосии шаклгирӣ ва рушди он, масъалаҳои асосии инкишофи давлати дунявӣ дар шароити муосир бахшида шудааст.

Зербоби аввали боби якум - «**Давлати дунявӣ ва хусусиятҳои он: масъалаҳои назариявӣ ва методологӣ**», бевосита ба омӯзиши хусусиятҳои умумӣ ва мафҳуму моҳияти асосии давлати дунявӣ бахшида шуда, дар ҳошияи омӯзиши хусусиятҳо, масъалаҳои назариявӣ ва методологии давлати дунявӣ таҳқиқотҳои илмӣ дар ин самт анҷомёфта ва ба масъалаи мазкур бахшидашуда таҳлил гардидаанд.

Нишон дода шуд, ки дар шароити муосир рушду инкишофи давлати дунявӣ яке аз масъалаҳои муҳимтарини амалияи сиёсӣ – давлатдорӣ ба шумор меравад. Дар шароити рушди давлати дунявӣ ифодаи ғайридемократӣ, аз ҷумла теократии ҳокимияти давлатӣ ҳосияти воқеӣ пайдо намекунад. Аз тарафи дигар, имкони барқарор шудани ҳокимияти теократӣ вучуд надорад. Дин ва барандагони он ҳамчун субъекти сиёсат ва ҳаёти сиёсӣ аз иштирок дар равандҳои сиёсӣ ва қабули қарори сиёсӣ эътироф намегарданд. Махсусияти демократӣ ва бартарии давлати дунявӣ дар он аст, ки иқтисоди мусбати иҷтимоӣ - маънавии динро эътироф мекунад ва онро неруи такмилдиҳандаи маънавиёти ҷомеа ҷонибдорӣ мекунад. Инчунин, давлати дунявӣ кӯшиш менамояд, ки манфиатҳои шаҳрвандони диндор ва бемазҳаб, иттиҳодияҳои мухталифи динӣ, гурӯҳҳои этникию мазҳабиро ба ҳам мутобиқ намояд, ризоияти умумиро байни гурӯҳҳои гуногуни

конфесионалӣ таъмин созад. Бартарият ва мақоми сазовори давлати дунявӣ дар он зоҳир мегардад, ки он мувозинати манфиатҳои ҷӣ диндорон ва ҷӣ бемазҳабонро таъмин месозад, дар доираи салоҳияти худ давлат намегузорад, ки иттиҳодияҳои динӣ ба ғайрияти давлатӣ даҳлат намоянд.

Таҳлили донишномаҳои сиёсӣ ва луғатҳои тафсири нишон медиҳад, ки дар аксар маврид мафҳуми давлати дунявӣ дар ду маъно ба қор бурда шудааст. Яъне, давлатидунявӣ тартиби институтсионалие мебошад, ки муносибатҳоро дар доираи меъёрҳои умумишаҳравандӣ нигоҳ медорад. Он натиҷаи ивази меъёрҳо ва қоидаҳову принципҳои ғайриратсионалӣ ба меъёрҳо ва принципҳои ратсионалии давлатдорӣ мебошад. Дигар ин, ки дунявият ин доираи арзишҳоеро фаро мегирифт, ки хоси гурӯҳҳои элитарӣ ҷома буданд. Давлатдорӣ дунявӣ шакли идоракуние мебошад, ки низоми илму маорифро берун аз меъёрҳои динӣ танзим менамояд. Дар шароити мавҷудияти давлати дунявӣ ва дар раванди тасдиқи принципҳои дунявӣ ҳукумат ба иттиҳодияҳои динӣ ва ибодатхонаҳо имқон намедиҳад, ки онҳо ба вазиғаҳои идеологӣ ва иттилоотии мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва ҳукумати маҳаллӣ таъсир расонанд. Аз ҷумла, дар давлати дунявӣ ташкилотҳои динӣ дар раванди саботи асноди ҳолати шаҳравандӣ (таваллуд, издивоҷ, марг) машғул шуда наметавонанд, ба ин қор асосан, муассисаҳои давлатӣ ва вазорати қорҳои дохилӣ машғул аст.

Инҷунин, дар асоси таҳлили афқори донишмандони гуногун хусусиятҳои асосии давлати дунявиро ба таври зерин нишон додан мумқин аст: «давлати дунявӣ» ин сохтори сиёсие мебошад, ки дар он дин аз сиёсат ҷудо қарда шудааст. Яъне, дар давлати дунявӣ руҳониён наметавонанд дар ҳаёти сиёсӣ ширкат варзанд ва ҳизби динӣ таъсис диҳанд. Дар давлати дунявӣ муносибатҳои ҷамъиятӣ на дар асоси меъёрҳои динӣ, балки дар асоси меъёрҳои шаҳравандӣ танзим мегарданд. Дар давлати дунявӣ қарорҳои сиёсии қабулшуда низ асоси динӣ дошта наметавонанд. Инҷунин, «давлати дунявӣ» ин давлатест, ки дар он мустақилият ва соҳибхитиёрии институтҳои давлатӣ дида мешавад.

Зербоби дуоми боби якум – «**Заминаҳо ва омилҳои асосии шаклгирӣ ва рушди давлати дунявӣ**», ба омӯзиши раванди ташаккулёбии давлати дунявӣ, омилҳои таърихию сиёсии пайдоиш ва рушди давлати дунявӣ, хусусиятҳои рушди таърихии ин раванд бахшида шудааст. Дар ин қисми диссертатсия қайд мегардад, ки ғояи давлати дунявӣ дар натиҷаи муқоламаи дурудароз миёни иттиҳодияҳои динӣ ва давлат ба вуҷуд омадааст.

Дар натиҷаи рақобати таърихӣ миёни ҳокимияти давлатӣ ва динӣ ба инқор шудани мақоми қалисо дар ҷомаҳои асримиёнагии аврупоӣ оварда расонид. Барои ишораи ғайрикалӣсоӣ (ғайридинӣ) – Тезиси нав – “ҷомаи дунявӣ” ва “давлати дунявӣ” ташаккул дода мешавад. Охири асри XVII ва аввали асри XVIII раванди ҷудошавии низоми давлатӣ ва ҷамъиятӣ аз таълимотҳои динӣ гардид. Ҳамин тавр, дар аввали асри XVIII барои эҷоди консепсияи конституционии давлати дунявӣ замина ба миён омад: ҳамаи ҳокимияти давлатӣ бояд, ки барои ҳимояи манфиатҳои дунявии шаҳравандони

худ хизмат намоянд. Асосҳои конституционии давлати дунявӣ аллакай асосноккунии бевоситаи диниро талаб намекард. Барои ҳамин, давлати дунявии конституционӣ ҷонибдори озодии эътиқод ва баробарии иштироки ҳамаи шаҳрвандон дар масъалаҳои сиёсӣ новобаста аз ақидаи динӣ ва ҷаҳонбинӣ мебошад.

Аввалин давлатҳои дунявӣ баъди ба имзо расидани шартномаи сулҳи Вестфал пайдо шудаанд, ки дар натиҷа дар Аврупо бо мурури замон рӯҳониён аз ҳокимияти давлатӣ дур карда шудаанд. Дар ҳамин замина, ба ақидаи муҳаққиқ Л.Ю. Грудцина мафҳуми «дунявият» дар рисолаи Мартин Лютер «Дар бораи ҳокимияти дунявӣ» соли 1523 истифода шудааст ва он чунин маъно дорад: «дунявӣ, шаҳрвандӣ, ғайридинӣ»¹.

Нишон дода шудааст, ки инкишофи ҷомеаи муосир ва давлатҳо бо асосҳои либерализму демократӣ, модернистиву таҳаввулгароёна, прогрессивию, ислохотталабӣ раванди инкишоф ва мустақкам кардани давлати дунявиро ҷоннок мегардонад. Замони муосир имконияти таърихӣ сиёсие буд, ки стратегияи давлати дунявӣ мушаххас гардида, масъалаҳои асосии пешомади инкишофи он тарҳрезӣ шавад.

Зербоби сеюми боби якум «**Масъалаҳои асосии инкишофи давлати дунявӣ дар шароити муосир**» ба таҳқиқи тамоюли рушди давлати дунявӣ дар шароити навин бахшида шуда, дар он омилҳои гуногуни таъсиррасон ба ин раванд таҳлилу баррасӣ гардидаанд.

Дар шароити муосири инкишофи ҳаёти ҷамъиятӣ масъалаҳои асосии инкишофи давлати дунявӣ дар шаклҳои гуногун амали гардонида мешаванд. Масъалаҳои асосии инкишофи давлати дунявиро дар шароити муосир метавонад чунин масъалаҳо дар бар бигиранд: озодии вичдон ва эътиқоди динӣ, баробарии иттиҳодияҳои динӣ, амнияти давлатӣ, низоми маълумотгирии дунявӣ, тарбияи шаҳрвандӣ (маданӣ), озодии ҳамаи ҷабҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ аз зери назорат ва идораи рӯҳониён дар ҷомеа, муносибатҳои сатҳи мухталиф ба монанди муносибатҳои дин ва давлат, раванди қабули қарорҳои сиёсӣ, баамалбарории хизмати давлатӣ ва ғ.-ро дар бар бигирад.

Дар мамлакатҳои дунё масъалаҳои асосии инкишофи давлати дунявӣ ба таври гуногун инкишоф ёфта истодаанд. Махсусан дар Русия ягон дин ба сифати дини давлатӣ ё ҳатмӣ муқаррар карда нашудааст. Иттиҳодияҳои динӣ аз давлат ҷудо карда шуда дар назди қонун баробаранд. Чунин муносибат дар ИМА, Фаронса ва як қатор кишварҳои дигар яқин аст. Аммо як қатор кишварҳои низ ҳастанд, ки вобаста ба махсусиятҳои таърихии инкишофи худ ба динҳои гуногун бартариятҳои муайяно додаанд ба монанди (Япония, Олмон, Италия). Дар ин давлатҳо ба туфайли омилҳои таърихӣ сурат гирифтааст, он боварии амиқи ҷомеаро ба таъсири судманди дин ба сиёсат, ахлоқи ҳамаи инсонӣ ва ҷамъиятӣ, одоб инъикос мекунад.

¹ Грудцина Л.Ю. Церковь как связующее звено между гражданским обществом и государством в России [Текст] / Л.Ю.Грудцина // Адвокат. – 2007. – №9. – С.79.

Эъмори давлати дунявӣ ва ҷомеаи мутамаддин таҷрибаи дуру дарози таърихист. Ҷуноне ки дар қисматҳои аввал баён доштем таҷрибаи бунёди низоми давлатдории дунявӣ таърихи беш аз чандасраро соҳиб мебошад, аммо дар нисбати минтақаҳо ва давлатҳои гуногун таърихи бунёди он дар тафовут қарор доранд. Дар ин маврид омилҳои замони ва мақонӣ баҳри ташаккули заминаҳои ҷомеаи мутамаддин, ки шоҳсутуни аслии эъмори давлати дунявӣ ба ҳисоб меравад нақши боризро соҳиб мебошанд. Дар шарҳи масъалаи ташаккули давлати дунявӣ дар шароити истиқлолияти сиёсӣ дарки ҳамаҷонибаи мафҳумҳои “давлати миллӣ”, “озодии вичдон”, “иттиҳодияҳои динӣ”, “демократикунони ҷомеа”, “давлати дунявӣ” аз аҳамият холӣ нест, зеро амалӣ кардани таҷрибаи бунёдкорона дар роҳи ташаккули давлати дунявӣ нақши асосӣ мебозад.

Боби дууми диссертатсия – **«Хусусиятҳои ташаккулёбии давлати дунявӣ дар замони соҳибистиқлолӣ»** - шаклгирии давлати дунявӣ дар шароити Тоҷикистони муосир, заминаҳои сиёсӣ ва ҳуқуқии ташаккули давлати дунявӣ дар марҳилаи гузариши сиёсӣ ва шароити ба даст овардани истиқлолияти давлатӣ, дурнамои рушди давлати дунявӣ дар Тоҷикистон таҳлили баррасӣ гардидаанд.

Зербоби якуми боби дуум – **«Хусусиятҳои ташаккулёбӣ ва рушди давлати дунявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон»** ба омӯзиши хусусиятҳои муҳимми раванди шаклгирии давлати дунявӣ дар Тоҷикистон бахшида шудааст.

Дар доираи ҳадафҳои тадқиқоти илмӣ бунёди давлати дунявӣ дар шароити мамлақати мо баррасӣ гардидааст. Асосан бунёди давлати дунявӣ ва ҷомеаи дунявӣ дар Тоҷикистон аз шаклгирии Тоҷикистон ба сифати давлат ва ҳамчун давлати иттифоқӣ дар ҳайати Иттифоқи Шуравӣ ба даҳаи сеюми асри XX рост меояд. Иттифоқи Шуравӣ ин нахустин навъи соҳти давлатдорие буд, ки мардуми тоҷикро аз ҷаҳолат, хурофотпарастӣ, доғмаҳои динӣ, бенизомӣ, беҳокимиятӣ, бесарусомониҳо ва аз шакли бади идоракунии амирӣ бароварда, дар як системаи муқаммалӣ ҷамъиятӣ бо арзишҳои сотсиализм ворид намуд, ки ин заминаи муҳимми ташаккули арзишҳои дунявият (секуляризм), озодии вичдон дар ҷомеаи тоҷик гашт. Нахустин бор принсипи дунявият дар санадҳои меърию ҳуқуқии Иттифоқи Шуравӣ сабт гардида буд, ки баъдан ин принсипҳо ба раванди идораи давлатӣ таъсири бисёр ҷиддӣ расонид.

Баъди ба даст овардани истиқлолияти давлатӣ 9 сентябри соли 1991 Ҷумҳурии Тоҷикистон ба монанди дигар кишварҳои собиқи Иттифоқи Шуравӣ барои муайян намудани роҳи ояндаи давлатдорӣ хеш талош менамуд. Он замон барои муайян намудани соҳти давлат андешаҳои гуногун мавҷуд буданд. Як гурӯҳ тарафдори бунёди давлати исломӣ ва гурӯҳи дигар ҷонибдори соҳтани пояҳои давлати дунявӣ маҳсуб меёфтанд.

Шӯрои Олии Тоҷикистон барои дар фазои ором ва беҳатар инкишоф ёфтани давлат дар конститутсияи ҳамондавраина дар моддаи якум мафҳуми

“дунявӣ”-ро ворид намуд, ки аз ҳамон марҳилаи таърихӣ то ба имрӯз муайянкунандаи тартиботи ҷамъиятӣ гардид.

Аз ҳамин давра сар карда, Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун давлати дунявӣ ташаккул ёфт ва новобаста аз он, ки аксарияти аҳоли ба дин бовар доранд, пайрави дини исломанд, санадҳои меъёрию ҳуқуқие, ки дар ҷомеа қабул карда мешуданд, бо арзишҳои давлати дунявӣ мувофиқ гардониданида мешуданд. Дар ҷомеаи мо Конститутсияи давлати соҳибистиклоли Тоҷикистон ҳуқуқу озодии динии инсонро таъмин ва ҳифз намуда, татбиқи он сиёсати ягонаи давлатиро дар соҳаи озодии вичдон ва эътиқоди динӣ қафолат медиҳад.

Хусусияти асосии дунявияти Тоҷикистони пасошӯравӣ ин эътирофи нақши созандаву бунёдии дин дар таърихи тамаддуни инсоният ва ҷойгоҳи ислом ҳамчун яке аз пояҳои фарҳанги миллӣ ва эътирофи нақши таърихии пешбарандаи он мебошад. Ин ҷо мо танҳо исломи анъанавиро гуфта метавонем, ки бо таълимоти мазҳаби ҳанафӣ Абӯҳанифа Нӯмон ибни Собит пайванд аст. Моддаи якуми Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон давлатро давлати дунявӣ эълон медорад. Давлати дунявӣ чунин давлатест, ки дар он пайравӣ аз ҳеч як дину мазҳаб ҳатмӣ ё худ афзалиятнок ҳисобида намешавад. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ягон дин ба ҳайси дини давлатӣ ва расмӣ шинохта нашудааст ва ҳама дину мазҳабҳо ҳуқуқи мавҷудияти баробар доранд.

Зербоби дуюми боби дуум «**Заминаҳои сиёсӣ ва ҳуқуқии ташаккули давлати дунявӣ дар шароити соҳибистиклолии Тоҷикистон**» ба омӯзиши ташаккулёбии заминаҳои сиёсӣ ва ҳуқуқии давлати дунявии Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида шуда, татбиқи меъёрҳои гуногуни он дар сатҳи конунгузорию кишварро дар бар мегирад.

Бунёди ҷомеаи навин ва мустақил, давлате, ки бо асосҳои ҷомеаи муосир бунёд ёбад дар шароити истиқлолияти кишвар барои Тоҷикистон аллакай вазифаи аввалиндараҷа гардид. Заминаҳои нахустини сиёсӣ-ҳуқуқии ташаккули давлати дунявӣ дар шароити соҳибистиклолии ин Эълумияи истиқлолияти давлатии ҚШСТ, ки 24 – уми августи соли 1990 қабул гардид, ба ҳисоб меравад. Он имкониятро барои эҷоди модели нави давлатдорӣ дар таърихи минбаъдаи миллати тоҷик фароҳам овард. Тақвияти заминаҳои ташаккули давлати дунявӣ дигарбора бо бунёди Тоҷикистони соҳибистиклол ба амал омад. Изҳорот дар бораи истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таърихи 9 – уми сентябри соли 1991 ба бунёди давлати дунявии мустақил бо ба эътибор гирифтани махсусиятҳои миллии давлати дунявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон асос гузошт.

Дар Тоҷикистон барои рушди давлати дунявӣ заминаҳои сиёсӣ ва ҳуқуқӣ фароҳам оварда шудааст. Дар ташаккули инкишофи давлати дунявӣ дар Тоҷикистон ба сифати ҷомеаи демократӣ-дунявӣ, Эълумияи умумии ҳуқуқи башар, Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон¹ ва дигар санадҳои меъёрию ҳуқуқии дар ин самт қабулшуда баромад менамоянд.

¹Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: «Ганҷ», 2016. Моддаи 1.

Барои дар ҳолати хуб ташаккул ёфтани дунявияти давлат ва сиёсати давлатӣ дар соҳаи дин, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қабули як қатор санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ, стратегияҳо, концепсияҳо ва барномаҳои ояндасозро зарур дониста, қабул намудааст. Масалан, яке аз чунин концепсияҳои қабулшуда барои дурнамои рушди давлати дунявӣ қабули Концепсияи сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи дин мебошад.

Зербоби сеюми боби дуюм - **«Мушкилот ва дурнамои рушди давлати дунявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон»** монеаҳо, мушкилот, масъалаҳои асосии инкишоф ва дурнамои рушди давлати дунявӣ, татбиқи принципҳои он дар Тоҷикистон мавриди арзёбӣ қарор гирифтааст.

Тоҷикистон, ки муддати дароз дар ҳаёти ИҶШС ва зери ҳукмронии идеологияи коммунистӣ қарор дошт, дар муносибат бо дин ва иттиҳодияҳои динӣ хосиятҳои ба худ хосеро соҳиб буд. Дар даврони Шӯравӣ набудани ягон маркази фарҳангии ибодатии мазҳабҳои гуногун, имкон надоштани иштироки роҳбарони ин кишвар дар қори Конфронси гуногун, ба мисли Конфронси исломӣ ва дигар ташкилотҳои ҷаҳонии исломӣ ё ин ки расмӣ гардидани атеизми роҳбарияти кишвар ва имкон надоштани иштирок дар ягон маросими динӣ ба онҳо мисол шуда метавонанд. Аммо дар солҳои соҳибистиқлолии мамлакат проблемаи асосӣ дар самти рушди принципҳои давлати дунявӣ дар Тоҷикистон, Ташкилоти экстремистӣ-террористии Ҳизби наҳзати исломӣ (минбаъд ТЭТ ҲНИ) буд. Солҳои охир ба фазои динии кишвар ворид гаштани ғояву ақидаҳои ҳизбу ҳаракатҳои исломи сиёсӣ барои муҳити динии Тоҷикистон нораво, ки моҳияти сиёсии таблиғотӣ доранд, сабаби дар ҷомеа ривож ёфтани дидгоҳҳои ифротӣ тундравона гаштааст. Аз ҳамин лиҳоз, Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолияти созмонҳои террористику экстремистӣ, ба монанди «ал-Қоида», ҳаракати «Толибон», «Ҳаракати исломии Ўзбекистон» (имрӯза «Ҳаракати Туркистони Шарқӣ»), «Ихвон-ул-муслимин», «Ҷамоати Ансоруллоҳ», фаъолияти ТЭТ ҲНИ ва ғайраро дар қаламрави кишвар ғайриқонунӣ ва мамнуъ эълон намуд. Зеро дар асл мақсади онҳо дигар намудани сохти дунявии кишварҳои минтақа буда, барои ба даст овардани ҳокимияти сиёсӣ аз ҳама гуна роҳу восита истифода мекунанд.

Дар шароити мо яке аз роҳҳои дуруст, ки метавонад оромиву амнияти ҷомеаро таъмин намояд, ин таҳкими пояҳои давлатдорӣ дунявист, ки дар он иттиҳодияҳои динӣ аз давлат ҷудо буда, ҳеч гоҳ ба ягон дин, мазҳаб ва ҷараён тарҷеҳ дода намешаванд. Танҳо дар низоми дунявӣ баробарии дину мазҳабҳо ва ё дигар ҷараёнҳо таъмин гардида, шахрвандон дар интиҳоби худ озоданд ва дар ҳоли таҳдид накардан ба амнияти давлатӣ, арзишҳои милливу фарҳангӣ ва ҳуқуқу озодихоии дигар шахрвандон, давлат онҳоро зери ҳимояи худ қарор медиҳад.

Дар ҷомеаи Тоҷикистон омилҳои вучуд доранд, ки барои рушди давлати дунявӣ таъсири манфӣ мерасонанд. Монеаи ташаккули давлати дунявӣ ин ба амали омили таърихӣ иртибот дорад. Зеро, ки мардуми тоҷик аз таърих дар системаи сиёсии динӣ қору зиндагӣ намудаанд. Яъне, давлати

дунявӣ дар кишварамон чандон собиқаи зиёди амалӣ надорад. Монеаи дигари рушди давлати дунявиро мо дар сатҳи пасти иҷтимоию иқтисодӣ ва ташаккул наёфтани маданияти шаҳрвандӣ дида метавонем, ҳолати камбизоатӣ ва бӯҳронӣ одамонро водор месозад, ки то баҳри ҳалли масоили иҷтимоию иқтисодии худ амал намоянд. Яке аз проблемаҳои дигари рушди давлати дунявӣ дар ҷомеаи мо ин вучуд надоштани пояҳои назариявии давлати дунявӣ дар Тоҷикистон ва барои аксарияти мардум нофаҳмо будани он мебошад.

ХУЛОСА

I. Натиҷаҳои асосии илмии диссертатсия

Дар натиҷаи таҳлили илмии масъалаҳои муҳталифи мавзӯи диссертатсионии «Давлати дунявӣ ва хусусиятҳои муҳимми он дар замони тағйирпазирии ҷомеа (дар мисоли Ҷумҳурии Тоҷикистон)» чунин хулосаҳоро ба тариқи мухтасар баён намудан мумкин аст:

1. Масъалаи дин ва давлат, баҳамалоқамандии сиёсати давлатӣ бо дин, ҳокимияти динӣ ва ғайридинӣ, шаклгирии навъи махсуси давлат берун аз тобеият ва таъсиррасонии дин ва барандагони он, дар натиҷа шаклгирии навъи нави давлат – давлати дунявӣ баҳси марҳалаҳои гуногуни таърихи афкори сиёсӣ будааст. Баҳси мафҳум, муайянкунӣ ва мушаххассозии ҳокимият ва давлати дунявӣ дар афкори сиёсии замони нав ва то имрӯз рузмарра ба назар мерасанд. Ба назар мерасад, ки як ҷузъи модернизатсияи сиёсӣ, ки ифодаи муосиршавӣ ва ба зинаи ратсионалии муносибатҳо гузаштани давлат ва системаи сиёсӣ аст, шаклгирии давлат ва ҳокимияти дунявист. Давлати дунявиро консепсияи инкишофи давлати муосире таъриф медиҳанд, ки ифодакунандаи талаботу манфиатҳои умумии тамоми одамон новобаста аз ҳар гуна мансубиятҳо мебошад.

2. Давлати дунявӣ шакли муосири давлат эътироф мегардад. Метавон мушаххас ишора намуд, ки он дар замина ва бо таъсиррасонии омилҳои концептуалӣ, сиёсиву таърихӣ, ҳуқуқӣ ва институтсионалӣ пайдо шуда, ташаккул ёфтааст. Заминаҳо ва омилҳои пайдоишу ташаккули давлати дунявӣ ба марҳалаи таҳаввулотие рост меоянд, ки зарурият ба тағйири сохтори институти марказии низоми сиёсӣ – давлат пеш омада буд. Шароити сиёсӣ, таърихӣ ва зарурияти асосноккунии ҳуқуқие ба миён омада буд, ки давлатро аз тобеияти бечунучарои калисо берун кашида, онро ба воҳиди сиёсии мустақил мубаддал гардонид. Акнун давлат на дар хизмати падари рӯҳонӣ ва калисо қарор мегирифт, балки ифодакунандаи талаботу манфиатҳои аксарияти аҳоли эътироф гардид.

3. Намунаи тоҷикии дунявият пешниҳоди дилхоҳ имтиёзро барои ягон идеологияи динӣ ё ғайридинӣ истисно намекунад. Ин бетарафӣи принципалӣ дар назар дорад, ки давлат, ҷамоаҳои гуногун, махсусан ҳокимияти давлатӣ, бе таъсири таълимотҳои динӣ ё ягон навъи идеологияи расмӣ инкишоф меёбанд. Муносибатҳои танзимкунанда муносибатҳои шаҳрвандӣ буда, тибқи санадҳои расмиятёфта ҳалли худро меёбанд. Давлат ҳамчун ниҳоди марказӣ ва пуриқтидор бартари ба идеологияи

хамарофарогиранда, идеологияе, ки дар доираи манфиатҳои миллӣ-давлатӣ бошад, медиҳад. Дур шудан аз ин нуқтаи назар дар сатҳи психологияи сиёсӣ метавонад мушкилиҳои нав ва муҳолифатхоро дар соҳаи муносибатҳои давлатӣ-динӣ пешгирӣ кунад.

4. Мушкилиҳои рушди давлати дунявӣ ва ҳолати муносири инкишофи Тоҷикистонро ба инобат гирифта, аниқ дарк намудан зарур аст, ки раванди бунёди давлати дунявӣ дар ҷомеа бо вимаҳаҳои махсуси худ ташаккул ёфта, ба нишондодҳои бисёр назаррас муваффақ шудааст. Мушкилоте ба монанди экстремизми динӣ, терроризми динӣ, маданияти пасти шаҳрвандӣ, дарки нодурусти давлати дунявӣ ва муҳолифатҳои гуногуне, ки дар ҷомеаи тоҷик буданд то ба имрӯзҳо бо сарбӯи кӯшишҳои Президенти давлатамон Эмомалӣ Раҳмон, даровардани тағйири иловаҳо дар Конститутсия ва қабули якқатор санадҳои меъёрию ҳуқуқии дигар боиси аз байн бурдани чунин мушкилот гардида истодааст. Дунявияте, ки дар давлати мо амалӣ шуда, тақмили тақвият ёфта истодааст, ба воситаи сиёсати давлатӣ дар соҳаи дин ва иттиҳодияҳои динӣ, консепсияҳо, стратегияҳо ва санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ асоснок шудааст. Рушди инкишофи онро мусбат гуфта метавонем.

Рушди инкишофи давлатдорӣ дунявӣ бисёр марҳилаҳои пурғановатеро пушти сар намудааст. Хусусиятҳои инкишофи низоми дунявият дар Тоҷикистон давраи муракабро дар бар мегирад. Дар ибтидои ба даст овардани истиқлолият сар задани ихтилофҳои гуногун, ки шакли давлатдориро дар оянда муайян менамуд, боиси сар задани ҷанги шаҳрвандӣ гардид. Хушбахтона бо боло гирифтани ақли солим миёни тоҷикон, баъди созишномаи истиқрори сулҳ барои сохтани ҷомеаи солим, давлати мутамарказ, ки озодии вичдонро қафолат медиҳад қадамҳо ниҳод. Тӯли 30 соли истиқлолият тавонистем ҳамзистии осоиштаи давлат ва иттиҳодияҳои гуногунро диниро таъмин намоем [6 - М].

Дар асоси таҳлилҳо ва дар натиҷаи таҳқиқоти гузаронидашуда хулосаҳои зерин бароварда мешавад.

Дунявияти давлат бисёрҷабҳа мебошад ва дар шароити ташаккулёбии ин низоми давлатдорӣ чунин ҷиҳатҳо пешниҳод мешавад:

1) дин, иттиҳодияҳои динӣ ва ибодатхонаҳо ба қорҳои давлатию ҷамъиятӣ бояд даҳолат нанамоянд. Ин принцип чунин маъно дорад:

- давлат ба иттиҳодияҳои динӣ иҷроиши вазифаҳои мақомоти ҳокимияти давлатӣ, муассисаҳо ва ташкилотҳои худидоракунии маҳаллиро уҳдадор намекунад ва иттиҳодияҳои динӣ ин вазифаҳоро иҷро карда наметавонанд;

- давлат ба фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ аз ҷумла иттиҳодияҳои динӣ даҳолат намекунад агар он зидди қонун набошад;

- иттиҳодияҳои динӣ дар интиҳобҳои мақомоти ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидоракунии маҳаллӣ иштирок намекунанд. Инчунин, дар таъсис ва фаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ, ҳаракатҳои сиёсӣ иштирок намекунанд ва ба онҳо кӯмакҳои моддӣ ё дигар нави кӯмакҳо намерасонанд;

- ташкилотҳои ҳукумати, мақомоти давлатӣ ва худидоракунии маҳаллӣ дар вақти фаъолият, ҳуқуқи иштирок дар расму маросимҳои диниро, ки ба таври оммавӣ мегузаранд, надоранд ва шахсони мансабдори давлатии ҳокимияти давлатӣ, мақомоти қудратӣ ҳуқуқ надоранд, ки ҳолати кории худро барои шаклгирии муносибатҳои динӣ истифода баранд;

- дар мақомоти давлатӣ, давлатии минтақавӣ ва маҳаллӣ инчунин сохторҳои ҳарбӣ ташкили иттиҳодияҳои динӣ манъ аст [7 - М].

2) марказҳои ибодатии динӣ ба фаъолияти муассисаҳои таълимию илмӣ бояд даҳлат нақунанд. Давлат ҳосияти дунявии таълими давлатӣ ва маҳаллиро таъмин меқунанд. Иттиҳодияҳои динӣ ҳуқуқи таъсиси муассисаҳои таълимиро доранд ва давлат ба таъмини фанҳои умумиамалии ин муассисаҳо қўмақ мерасонад. Фаъолияти муассисаҳои таълимии динӣ бо қонунҳои амалқунандаи давлат мутобиқ гардонида мешавад. Давлат ҳусусияти дунявии таълимиро дар муассисаҳои давлатӣ ва ҳусусӣ таъмин месозад;

3) набояд, ки ягон навъи динро ба ҳайси дини давлатӣ ё умумичамъиятӣ муайян қард. Принципи мазқур имқон медиҳад, ки дар қомеа озодии виқдон ва озодии мазҳабӣ қафолат дода шавад.

4) баробарии иттиҳодияҳои динӣ дар назди қонун;

5) ҳайати роҳбарикунанда, хизматчиёни давлатӣ ва хизматчиёни мақомоти ҳокимияти давлатӣ, ҳамқунин хизматчиёни ҳарбӣ ҳуқуқ надоранд вазиқай хизмати худро ба мақсади ташаққули муносибат нисбати ин ё он дин истифода баранд [8 - М].

Инқунин, муаллиф дар диссертатсия тавсиқи қонституционии давлати дунявиरो нишон медиҳад. Дунявияти давлат ҳамқун тавсиқи қонституционӣ - ҳуқуқи бисёрмаъно буда, дар он зоҳир мешавад, ки моҳияти ҳуқуқӣ ва фаҳми дунявияти давлат дар фазо ва вақт тағйир ёфта, барои давлатҳои гуногуни демократӣ монанд нест.

Дар шароити соҳибхитиёрии давлат, низоми давлатдорини дунявӣ ифодақунандаи талаботу манфиатҳои ақсарияти ақоли баромад қарда, муносибатҳои мусолиҳатомезӣ иттиҳодияҳои гуногуни диниро нигоҳ медорад.

Мантиқи муайяни умумӣ ва қонунгузории умумии таърихан ташаққулёфтаи ҳусусиятҳо ва фаҳми ибтидоӣ ва дурусти давлатдорини дунявӣ мавқуд аст, ки бо давлатҳои гуногуни аврупоӣ ҳос аст.

Хусусиятҳои рушду инқишофи давлатдори дунявӣ, принципҳои амалишавии онро дар қомеа мавриди таҳлилу таҳқиқ қарор дода, яқчанд функцияҳои асосии онро муайян намудаем, ки дар рушди босуботи давлатдорини дунявӣ нақш дошта метавонанд. Ба монанди: функцияи қонунбарорӣ, функцияи муҳофизатқунанда, функцияи танзимқунанда, иқтимой, ҳавасмандқунанда ва тарбиявӣ таҳлил ёфтаанд [4 - М].

Ҳамаи ин имқон дод, ки ба таври қурра ва васеатар мафҳуми қабулшудаи «дунявият» бо тақрибаи давлатҳои муосир таҳқиқ шуда, тавсиқи асосии илмии Қумҳурии Тоҷикистон ҳамқун давлати дунявӣ дода шавад [5 - М].

Инчунин, дар таҳқиқи рисолаи диссертатсионӣ саҳми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон барои бунёди низоми давлатдорӣ дунявӣ ва амалиномаи принципҳои он ба таври барҷаста инъикос ёфтааст. Бояд қайд намоем, ки сарвари давлат ин навъи давлатдориро ягона роҳи мусоид барои амнияти миллӣ, озоиштагӣ ва расидан ба ормонҳои миллӣ медонанд [2 - М].

II. ТАВСИЯҲО ОИД БА ИСТИФОДАИ АМАЛИИ НАТИҶАҲО

1. Таҳаввулотӣ бавучудомада дар низоми давлатдорӣ талаботро ба рӯоварӣ ва омӯзиши қолабҳои нав, меъёрҳо ва арзишҳои ратсионалии давлатдорӣ муосир афзун мегардонад. Зарурияти тақвияти низоми давлатдорӣ дунявӣ дар ҳошияи мураккаб гардидани вазъати сиёсӣ ва ҳосияти бухрониро касб кардани ташаккули муносибатҳо, ба амал меояд. Ҳифзи арзишҳои моддию маънавии миллӣ, тақвияти илму дониш, ҷаҳонбинии дунявӣ ва озодии вичдон, шаклгирии низоми давлатдорӣ дунявиро зарур мешуморад, ки дар мактабҳои олии ва миёнаи касбӣ курси махсуси омӯзишӣ барои дарки дурусти низоми давлатдорӣ дунявӣ, ки кафолатдиҳандаи озодии вичдон ва адолати иҷтимоӣ аст, ба роҳ монда шавад.

2. Ҷанбаи методологии таҳлили масъалаи низоми давлатдорӣ дунявӣ нишон дод, ки падидаи дунявият қобили қабул аст ва ягона роҳи мусоидест барои таъмини ҳифзи ҳуқуқи озодиҳои эътиқодии шаҳрвандон. Бо асосҳои зерин, ҳам аз тариқи институтсионалӣ ва ҳам аз тариқи системанокиву функционалӣ системаи сиёсии миллиро зарур меояд, ки ҷораҳои таҳкимбахши низоми давлатдорӣ дунявиро созон диҳанд. Аҳамияти бештар ба низоми давлатдорӣ махсусгардонидашудаи дунявӣ бояд равона гардад. Асосҳо, меъёрҳо ва принципҳои инкишофи давлати дунявӣ ба шароити миллии тоҷикистонӣ мувофиқ гардонидани шавад. Махсусгардонии тарҳи инкишофи давлати дунявӣ имкони мустақкам ва рушди устувори онро ба вуҷуд меоварад.

3. Зарурати бунёди давлатдорӣ дунявӣ дар шароити Тоҷикистон ва аҳамияти он барои пешрафти ҷомеаи тоҷикистонӣ таъкиди илмӣ ва амалӣ пайдо кунад. Қоидаҳои умумӣ – сиёсӣ ва иҷтимоии низоми давлатдорӣ дунявиро бо талаботу манфиатҳои тамоми халқи Тоҷикистон мувофиқ кунонидан аз аҳамият ҳолӣ нест. Ин ҳолат метавонад ризоияти умумӣ ва ягонагии ҷомеаи тоҷикистониро таъмин намояд. Аз назари геополитикӣ ва ҷойгиршавии географияю геотамаддунӣ бунёди тарҳи давлатдорӣ дунявӣ ва дар асосҳои рушди усувор тақвият додани он, масъалаи мураккаб аст. Аз ҳамин дидгоҳ ташхисҳои илмӣ барои муайянкунии навъи мувофиқи давлати дунявии тоҷикистонӣ заруранд.

4. Дар бунёди давлатдорӣ дунявӣ афзалият бояд ба меъёрҳои соҳибхитӣроӣ, ҳуқуқбунёдӣ ва нигоҳдошти сохтори конститусионӣ дода шавад. Ниҳояти бунёди давлати дунявӣ натиҷаи тақвияти ин меъёрҳо ва

ҳолатҳои сиёсӣ гардад, на баръакс. Дар асоси омӯзиши масъалаҳои гуногуни давлатдорӣ дунявӣ ва дарки дурусти масъала пешниҳод менамоем, ки дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи озодии вичдон ва иттиҳодияҳои динӣ” дар моддаи 3, ки унвони мафҳумҳои асосиро дорад, калимаи давлати дунявӣ, дунявият ва ба ин монанд меъёрҳо илова ва шарҳ дода шавад.

5. Бояд савияи донишҳои динӣ-дунявӣ рӯҳониёнро сайқал дод ва бо концепсияҳои гуногуни замони муосир мутобиқ сохт, то тавонанд бо таҳдидҳои гуногуни имрӯза, ки бо меъёрҳои динӣ омехта шуда, ба нобудсозии арзишҳои маънавии тамаддуни башарӣ равона шудаанд, посухҳои сазовор диҳанд.

6. Вобаста ба ихтилоф надоштани принципҳои дунявият бо меъёрҳои динӣ ва барои шарҳи дурусти он дар Концепсияи сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи дин, дар муқаррароти умумӣ, қисми 5 мафҳуми давлати дунявӣ илова карда шавад.

7. Бо мақсади ташаккули маданияти дунявӣ ва мафкураи дунявӣ шаҳрвандон бо истифода аз иқтидори иттилоотӣ иртиботӣ васоити ахбори омма ба таври фаъол тарғибу ташвиқ намудани рукнҳои асосии давлатдорӣ дунявӣ, дар шабакаҳои телевизионӣ бо иштироки олимони соҳа ташкил намудани суҳбатҳои таҳассусӣ дар мавриди моҳияти давлати дунявӣ ва афзалиятҳои он, ниҳоятан муаррифӣ намудани давлати дунявӣ ҳамчун арзиши ҷомеаи мутамаддин амали зарур ва саривақтӣ доништа мешавад.

ФЕҲРИСТИ ИНТИШОРОТИ МУАЛЛИФ ДОИР БА МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ

I. Мақолаҳои илмӣ дар маҷаллаҳои тақризшавандаи тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон:

[1 - М] Муҳаммад А.Н., Якубзода Ф.Н. Роҷеъ ба баъзе хусусиятҳои давлати дунявӣ дар шароити муосир [Матн] / А.Н.Муҳаммад., Ф.Н.Якубзода // Ахбори Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови АМИТ. Бахши сиёсатшиносӣ. – 2022. –№2. – С. 119-127. ISSN 0235-005X;

[2 - М] Муродов Т.Н., Якубзода Ф.Н. Саҳми Эмомалӣ Раҳмон дар эъмори низомии давлатдорӣ дунявӣ [Матн] / Т.Н.Муродов., Ф.Н.Якубзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2022. –№2. – С. 313-317. ISSN-2413-5151;

[3 - М] Якубзода Ф.Н. Давлати дунявӣ ва тамоюлҳои миллии рушди он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Ф.Н.Якубзода // Гузоришҳои АИҶТ. Шӯъбаи илмҳои ҷамъиятшиносӣ. – 2020. -№1 (009). Саҳ 57-62. (ISSN-0002-0000).

[4 - М] Якубов Ф.Н. (Якубзода Ф.Н). Нақш ва мавқеи давлати дунявӣ дар замони муосир [Матн] / Ф.Н.Якубзода // Паёми Донишгоҳи миллии

Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2018. – №5. – С. 309-313. ISSN-2413-5151;

[5 - М] Якубов Ф.Н. (Якубзода Ф.Н). Ҷанбаҳои таърихӣ ва сиёсӣ ташаккули давлати дунявӣ [Матн] / Ф.Н.Якубзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2018. – №4. – С.319-323. ISSN-2413-5151;

[6 - М] Якубов Ф.Н. (Якубзода Ф.Н). Хусусиятҳои ташаккули давлати дунявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Ф.Н.Якубзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2018. – №3. - С.261-265. ISSN-2413-5151;

[7 - М] Якубов Ф.Н. (Якубзода Ф.Н). Моҳият ва хусусиятҳои рушди давлати дунявӣ [Матн] / Ф.Н.Якубзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2018. - №2/2. - С.254-259. ISSN-2413-5151;

[8 - М] Якубов Ф.Н. (Якубзода Ф.Н). Давлати дунявӣ ва хусусиятҳои муҳими он [Матн] / Ф.Н.Якубзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2017. - №2/1, - С.173-177. ISSN-2413-5151;

II. Мақола ва фишурдаи интишорот дар маҷмуаи маводи конференсияҳо

[9 - М] Якубзода Ф.Н. Давлати дунявӣ - заминаи мусоиди рушди босуботи

ҷомеа [Матн] / Ф.Н.Якубзода // Маводи конференсияи илмӣ - амалии ҷумҳуриявӣ “Масъалаҳо ва роҳу воситаҳои таҳким ва такмили истиқлолияти Тоҷикистон” (ш.Душанбе, 12 майи соли 2021) – Душанбе: - С. 256-265 ДМТ.

[10 - М] Якубзода Ф.Н. Пешвои миллат ва рушди давлатдорӣ дунявӣ [Матн] / Ф.Н.Якубзода // Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ “Низомҳои нави ҷаҳонӣ” (ш.Душанбе, 16 апрели соли 2021) – Душанбе: - С. 64-72;

[11 - М] Якубов Ф.Н. (Якубзода Ф.Н). Таъсири равандҳои ифротӣ ба ҷавонон-монеаи асосӣ ташаккули давлати дунявӣ [Матн] / Ф.Н.Якубзода // Маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ - амалӣ “Ценностные ориентации современной молодежи в условиях светского демократического государства: особенности и тенденции” (ш.Душанбе, 28 ноябри 2018). –Душанбе: 2018. – С. 85 – 91. РТСУ;

[12 - М] Якубов Ф.Н. (Якубзода Ф.Н). Девиантное поведение молодежи и формы его проявления [Матн] / Ф.Н.Якубзода // Маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ - амалӣ “Ценностные ориентации современной молодежи в условиях светского демократического государства: особенности и тенденции” (ш.Душанбе, 28 ноябри 2018). –Душанбе: 2018. –С. 116 – 126. РТСУ;

[13 - М] Якубов Ф.Н. (Якубзода Ф.Н). Экстремизм, терроризм проблемаи асосӣ дунявияти давлат [Матн] / Ф.Н.Якубзода // Маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-амалӣ “Терроризм ҳамчун омили таҳдидкунандаи

пойдории давлатҳо дар шароити ҷаҳонишавӣ” (ш. Данғара, 19-20 апрели 2019). – Данғара: Қисми 11, - С. 81-84. ДДД;

[14 - М] Якубов Ф.Н. (Якубзода Ф.Н). Терроризм ҳамчун омили зидди равандҳои секуляризм [Матн] / Ф.Н.Якубзода // Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ “Робитаҳои мамолики Осиёи Марказӣ: ҳолат ва дурнамо” (ш. Хучанд, 30-31 майи 2019). – Хучанд: - С. 11-13. ДДХБСТ;

[15 - М] Якубзода Ф.Н. Саҳми Пешвои миллат дар мустақамномаии пояҳои дунявияти давлат [Матн] / Ф.Н.Якубзода // Маводи конференсияи илмӣ-назариявии ҷумҳуриявӣ “Пешвои миллат ва эҳёи тамаддуни тоҷикон” (ш.Хучанд, 29 октябри 2019). –Хучанд: -С. 434-438. ДДХБСТ;

[16 - М] Якубов Ф.Н. (Якубзода Ф.Н). Некоторые особенности реализации принципа светского государства в Республике Таджикистан [Матн] / Ф.Н.Якубзода// Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А.Рӯдакӣ. – 2017. -№2. – С. 49-54.

АННОТАТСИЯ

ба диссертатсияи Якубзода Фируз Нурматдар мавзуи «Давлати дунявӣ ва хусусиятҳои муҳимми он дар замони тағйирпазирии ҷомеа (дар мисоли Ҷумҳурии Тоҷикистон)» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои сиёсӣ аз рӯйи ихтисоси 23.00.02 – Ниҳодҳо, равандро ва технологияҳои сиёсӣ

Калимаҳои калидӣ: давлат, давлати дунявӣ, секуляризатсия, истиқлолияти сиёсӣ, иттиҳодияҳои динӣ, озодии виҷдон, амнияти миллӣ, амнияти давлатӣ, равандроҳои сиёсӣ, идоракунии давлатӣ, ҳокимияти сиёсӣ, институтҳои сиёсӣ.

Мақсади асосии таҳқиқоти диссертатсиониро таҳлили назариявӣ методологӣ ва сиёсӣ амалии ташаккул, моҳият ва мазмуни ғояи давлати дунявӣ дар низоми шаклҳои амалишавии институтсионалӣ ва сиёсии он дар мисоли Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил менамояд. Диссертатсияи мазкур нахустин кори илмӣ-таҳқиқотии муқаммал оиди шакли нави давлатдорӣ муосир, давлатдорӣ дунявӣ дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон ба шумор меравад.

Методҳои таҳқиқотро муносибатҳои ташкил медиҳанд, ки ба назария ва амалияи сиёсӣ пайваст буда, дар худ синтези муносибатҳои мухталифи илмиро ифода менамоянд, ки ба таҳлили сиёсии маводҳо мусоидат намуда, дар муайян намудани давлати дунявӣ, хосиятҳо ва масъалаҳои асосии дурнамои рушди он саҳми асосӣ гирифтааст. Ҷамчунин, дар раванди таҳлили ҳамҷонибаи масъалаҳои вобаста ба давлати дунявӣ истифода аз методҳои таҳлилии усулҳои концептуалӣ методҳои синергетикӣ, муқоисавӣ, методи таърихӣ, методи мушоҳидаи бевоситаи воқеияти самараноки давлатдорӣ дунявӣ дар мисоли давлатҳои дигари тараққиёфта, таҳлили сиёсии хусусиятҳо, ташаккулу рушди он ба таври самаранок истифода гардидаанд.

Натиҷаҳои бадастомадаи илмии таҳқиқоти мазкур пеш аз ҳама, дар гузориши масъалаҳои баррасишаванда зоҳир мегардад. Таҳқиқоти мазкур кӯшиши таҳлили сиёсиест баҳри баррасии аҳамият ва зарурияти низоми давлатдорӣ дунявӣ дар рушд ва такмили ташаккули системаи сиёсии Тоҷикистон, аҳамияти тарҳи давлатдорӣ дунявӣ ба инкишофи стратегии Тоҷикистони навин. Вазъи коркарди илмии мавзӯи муайян намуда, ба он асос меёбад, ки дар он бори аввал дар илмҳои сиёсии ватанӣ масъалаи равандро ташаккулёбии давлати дунявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлилу баррасӣ гаштаанд.

Натиҷаҳои амалии таҳқиқоти мазкурро дар самти таҳияи барномаҳои давлатӣ ва стратегияҳои рушди низоми давлатдорӣ дунявӣ, стратегияи рушди устувори давлати навини Тоҷикистон истифода намудан мумкин аст. Инчунин, ҳулосоҳои алоҳидаи диссертатсия метавонанд дар оянда ба сифати асоси бунёдии ҳам заминаҳои назариявӣ ва ҳам амалию муқоисавии таҳқиқи бисёре аз масъалаҳои таъсиррасони инкишоф рушди ҳамҷонибаи Тоҷикистон баромад намоянд.

АННОТАЦИЯ

на диссертацию Якубзода Фируза Нурмата на тему «Светское государство и его важные особенности в условиях изменения общества (на примере Республики Таджикистан)» на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – Институты, процессы и политические технологии

Ключевые слова: государство, светское государство, секуляризация, политическая независимость, религиозные объединения, свобода совести, национальная безопасность, государственная безопасность, политические процессы, государственное управление, политическая власть, политические институты.

Основную цель диссертационного исследования составляет теоретико-методологический, политико-практический анализ формирования, сущности и содержания идеи светского государства в системе ее институционально-политической реализации на примере Республики Таджикистан. Данная диссертация считается первой законченной научно-исследовательской работой о новой форме современной государственности, светской государственности в условиях Республики Таджикистан.

Методы исследования формируются отношениями, связанными с политической теорией и практикой, и представляют собой синтез различных научных отношений, которые способствуют политическому анализу материалов и способствуют определению светского государства, его характеристик и основных вопросов его перспективы развития. Также в процессе комплексного анализа вопросов, связанных со светским государством, эффективно использованы аналитические и концептуальные методы, синергетические методы, сравнительные методы исторические методы, методы непосредственного наблюдения за реальной действительностью светской государственности на примере других развитых государств, политический анализ его особенностей, формирования и развития.

Полученные научные результаты настоящего исследования в первую очередь отражены в изложении рассматриваемых вопросов. Данное исследование представляет собой попытку политического анализа рассмотреть важность и необходимость светского государственного строя в развитии, совершенствовании и формировании политической системы Таджикистана, значение создания светского государства для стратегического развития нового Таджикистана. Состояние научной разработанности темы определяется и основывается на том, что впервые в отечественных политических науках был проанализирован и рассмотрен вопрос о процессе становления светского государства в Республике Таджикистан.

Практические результаты данного исследования могут быть использованы при разработке государственных программ и стратегий развития светского государственного строя, стратегии устойчивого развития нового государства Таджикистан. Также отдельные выводы диссертации могут в дальнейшем служить фундаментальной основой как теоретического, так и практического и сравнительного исследования многих вопросов, влияющих на всестороннее развитие Таджикистана.

ANNOTATION

for the dissertation of Yakubzod Firuz Nurmat on the theme “Secular state and its important features in the context of changing society (on the example of the Republic of Tajikistan)” submitted for the degree of candidate of Political Sciences in the specialty 23.00.02 – political institutions, processes and technologies

Key words: state, secular state, secularization, political independence, religious associations, freedom of conscience, religion, state, national security, state security, political processes, public administration, political power, political institutions.

The main goal of the dissertation research is the theoretical-methodological, political-practical analysis of the formation, essence and content of the idea of a secular state in the system of its institutional and political implementation on the example of the Republic of Tajikistan. This dissertation is considered the first completed research work on a new form of modern statehood, secular statehood in the conditions of the Republic of Tajikistan.

Research methods are shaped by relationships related to political theory and practice and are a synthesis of various scientific relationships that contribute to the political analysis of materials and contribute to the definition of a secular state, its characteristics and the main questions of its development prospects. Also, in the process of a comprehensive analysis of issues related to the secular state, analytical and conceptual methods, synergistic methods, comparative methods and historical methods, methods of direct observation of the reality of secular statehood on the example of other developed countries, political analysis of its features, formation and development were effectively used.

The obtained scientific results of this study are primarily reflected in the presentation of the issues under consideration. This study is an attempt at political analysis to consider the importance and necessity of a secular state system in the development, improvement and formation of the political system of Tajikistan, the importance of creating a secular state for the strategic development of the new Tajikistan. The state of scientific elaboration of the topic is determined and based on the fact that for the first time in domestic political sciences the issue of the process of establishing a secular state in the Republic of Tajikistan was analyzed and considered.

The practical results of this study can be used in the development of state programs and strategies for the development of a secular state system, a strategy for the sustainable development of the new state of Tajikistan. Also, individual conclusions of the dissertation can later serve as a fundamental basis for both theoretical and practical and comparative research of many issues that affect the comprehensive development of Tajikistan.

КУЛЯБСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ АБУАБДУЛЛОХ РУДАКИ

на правах рукописи

ТДУ: 323 (575.3)
ТКБ: 66.01 (2 точик)
Я-58

ЯКУБЗОДА ФИРУЗ НУРМАТ

**СВЕТСКОЕ ГОСУДАРСТВО И ЕГО ВАЖНЫЕ ОСОБЕННОСТИ
В ПЕРИОД ИЗМЕНЕНИЯ ОБЩЕСТВА
(НА ПРИМЕРЕ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН)**

АВТОРЕФЕРАТ
диссертации на соискание
ученой степени кандидата политических наук
по специальности: 23.00.02 – Институты, процессы
и политические технологии

КУЛЯБ - 2022

Диссертация выполнена на кафедре политологии Кулябского государственного университета имени Абуабдуллох Рудаки.

Научный руководитель:

Мухаммад Абдурахмон Навруз – доктор политических наук, профессор, вице-президент Национальной Академии наук Таджикистана

Официальные оппоненты:

Усмонзода Хайридин Усмон - доктор философских наук, профессор, директор Центра стратегических исследований при Президенте Республики Таджикистан

Саидзода Шухрат Шукур

кандидат политических наук, доцент, заведующий кафедрой политологии Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики

Рецензируемая организация:

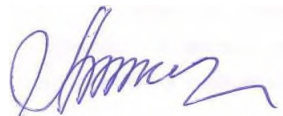
Академия государственного управления при Президенте Республики Таджикистан

Защита диссертации состоится «24» февраля 2023 года, в «13⁰⁰» часов на заседании диссертационного совета 6D.KOA-001 при Таджикском национальном университете (734025, Республика Таджикистан, г. Душанбе, Буни Хисорак, учебный корпус 15).

С диссертацией можно ознакомиться на сайте www.tnu.tj и в научной библиотеке Таджикского национального университета по адресу 734025, г. Душанбе, пр. Рудаки, 17

Автореферат разослан “_____” _____ 2023 года.

И.о. ученого секретаря
Диссертационного совета,
Доктор исторических наук

Акрами З.И.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. Светское государство, как тип государства, рассматривается как результат реализации основных процессов и тенденций развития современного государства, таких как: секуляризация, модернизация политических явлений, суверенитет и конституционализм, новый принцип реализации государственной власти - разделение властей.

После распада Советского Союза с его идеологией, ограничивавшей отношение граждан к религии, в постсоветском таджикском обществе возникла необходимость в формировании нового государственного строя, который разрешал бы религиозное отношение народам мирным путем в укреплении прав и свободы граждан, свободу совести в обществе. Республика Таджикистан признана светским государством в отношении официальной власти к религии. После приобретения независимости, в первой статье Конституции Таджикистан был провозглашен «суверенным, демократическим, правовым, светским и единым государством»¹, выступающим гарантом общественной и государственной безопасности.

Учитывая вышеизложенное, исследование и анализ становления светского государства в Республике Таджикистан и перспектив его развития является важным и своевременным процессом. Потому что, даже если основы светского государства были укреплены на государственном законодательном уровне, ряд глобальных политических процессов и различные внутренние факторы все равно оказывают серьезное негативное влияние на этот процесс. В частности, глобализация и развитие информационных и коммуникационных технологий дали возможность экстремистским и террористическим партиям и движениям беспрепятственно распространять среди населения свои радикальные идеи. Такие партии и движения начинали свою борьбу под видом религии и конфессий, использовали религиозный дух народа, искажая основные нормы светского государства, направляя людей против таких цивилизованных ценностей. В связи с этим изучение различных сторон светского государственного устройства, важных особенностей его становления и развития, научное обоснование закономерностей его формирования считается одним из основанных направлений научных исследований. Вопрос о светском государстве и его важных особенностях в период изменения общества является одним из главных вопросов государственного управления, а его анализ и исследование стали повседневной рутинной в зависимости от меняющихся условий жизни общества.

Основатель мира и национального единства, Лидер нации, Президент страны Эмомали Рахмон в своих выступлениях и трудах постоянно высказывает свои взгляды на строительство нового государства, особенно на укрепление и формирование основ светского государства, что усиливает важность данного исследования. Так, в одной из своих работ он отмечает,

¹Конституцияи ЧумхурииТоҷикистон. – Душанбе: «Ганҷ», 2016. Моддаи 1.

что «преимущество светской системы правления состоит в том, что секуляризм не противостоит никакой другой идеологии и не создает идеологического конфликта¹. Современные различные угрозы национальной культуре и ценностям, в том числе ценностям и традициям, системе государственности и т. д., имевшие место в результате активизации нового поколения антинационального экстремизма, могут угрожать национальным и светским ценностям, национальной культуре и цивилизации, государственному устройству страны, наконец, самому существованию Таджикистана как светского государства. Это обуславливает важность актуальность темы исследования.

Таким образом, светское государство – это особый тип современного государства, который формируется без опоры на традиционные и недемократические правила, принципы, нормы и ценности, а в основе его деятельности лежит совокупность общих, всеобъемлющих и рациональных норм, принципов и ценностей. Светское государство есть результат исторических процессов, выведших общество из безоговорочного подчинения традиционным схоластическим, догматическим, теоцентрическим, авторитарным и теократическим моделям и введших его в цивилизованную систему отношений.

Степень научной изученности проблемы. Развитие современного государства в соответствии с светским стандартом и развитием его сложности расширило уровень его научной разработки. Светское государство и его важные черты неоднократно привлекали внимание политологов, философов, юристов и историков. Идея государства, светский государственный строй, отношения государства с религией, государственная политика в области религии изучались и рассматривались в научно-исследовательских работах отечественных и зарубежных ученых и аналитиков. Вся научную литературу, относящуюся к теме исследования, можно разделить на следующие группы.

К первой группе относятся научные источники, которые были разработаны в виде толковых словарей и по-разному объясняют понятие «светское государство». Например, в Толковом словаре таджикского языка светское государство трактуется следующим образом: «светское государство – это государство, основанное на нормативно-правовых актах и отделенное от религии»².

В «Толковом словаре русского языка» под редакцией Д. Н. Ушакова светскость описывается следующим образом: «Секуляризм есть образ жизни образованных людей, поведение которых соответствует требованиям времени и эпохи. В другом значении светское, то есть нерелигиозное или гражданское, включающее в себя ценности нерелигиозные и не относящиеся к церкви. Следовательно, можно заключить, что светская власть, светское

¹Эмомалӣ Раҳмон. Уфукҳои истиқлол - [Матн] / – Душанбе, 2018. – С.16;

²Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Иборат аз 2 Ҷилд. Ҷ.1. [Матн]. – Душанбе, 2010. – С. 498.

образование, светская школа, светская литература, светские лица (люди) и им подобные выражаются в вышеприведенных значениях»¹.

В кратком французском словаре «Le Larousse de Poche» предлагается следующий комментарий относительно данного вопроса: «Светский не принадлежащий к церковному, светскость - обладающий светский характером; система требований (правил), исключая церковь из осуществления политической и административной власти. Например, светское образование, бракосочетание и т.д.»².

Таким образом, научное толкование светского государства и светскости из «Толкового словаря таджикского языка», «Толкового словаря русского языка» под редакцией Д.Н. Ушакова, краткого словаря «Le Larousse de Poche» создает хорошую почву для процесса понимания светского государства.

Вторую группу составляют труды средневековых теоретиков, которые показывают первые ступени понимания светского государства, имеющее отношение к религиозному знанию. Епископ Константинополя Иоанн Златоуст³ считал царя правителем земли, занимающийся правлением земных дел. Церковь в лице духовенства занимается духовными делами и Царством Небесным в публичной практике. В процессе управления отдает предпочтение светской власти.

Далее формирование «теории двух мечей» в учении Гелагия и Фомы Аквинского о двух властях: формируется религиозная власть и светская власть. Это совершенная доктрина, обеспечивающая основу для первоначального понимания светского государства.

Третью группу составляют научно-исследовательские работы ученых, которые впервые занимались изучением светского государства и рассмотрением чисто политических особенностей этого типа государства. Основоположник концепции «светского государства» считается итальянский ученый Н. Макиавелли. Он в своем произведении «Государь» сформировал концепцию светского государства и выступил против теократического государства и правления духовенства, и в то же время считал эту форму правления главной причиной бедственного положения всего государства и общества. Н. Макиавелли первым отрицал божественное происхождение государства, событий и процессов его развития и считал его не зависящим от человеческого воображения, а определяет его объективное свойство. Для построения сильного и могущественного государства предпочтение отдает светскому государству⁴.

¹ Ушаков Д.Н. Толковый словарь современного русского языка [Текст] / Д.Н. Ушаков. – М.: Аделант, 2013. – С. 87.

² Le Larousse de Poche 2003: Dictionnaire de la langue française et de la culture essentielle / Edition mise a jour. – Montreal, Canada: Larousse, Messageries ADP, 2003. - P. 460.

³ В.В. Лазарева. Общая теория права и государства. Послание апостола Павла к римлянам [Текст] / В.В.Лазарева. – М.: 2001. – С. 40-44; Хропанюк В. Н. Теория государства и права [Текст] / В.Н. Хропанюк. – М., 1993. –С. 22-30.

⁴ Н. Макиавелли. Государь [Текст] / Н. Макиавелли // Пер. с итал. М. Юсима. – СПб.:Азбука, 2018. – 512 с.

Автор концепции «государственный суверенитет» Дж. Бодден¹ подчеркивает, что в условиях построения национального и светского могущественного государства государство не должно ограничивать свободу совести и вероисповедания. Потому что основными принципами развития светского государства является свобода совести и вероисповедания.

Другие ученые Т. Гоббс, Дж. Локк., Э. Литресформировали классические представления о светском государстве, имеющие большое научное значение.

Такой способ рассмотрения вопроса в научно-исследовательских работах М. Падуанского, М. Лютера, Ш. Л. Монтескье, Ж.Ж. Руссо, Ж. Бобера и некоторых других имеют большое теоретическое и практическое значение.

Четвертую группу составляют научно-исследовательские работы русских ученых. Русские ученые также внесли значительный вклад в становление и развитие светского государства, определение его принципов и основных особенностей. Например, И.В. Понкин утверждает, что «светское государство — это государство, в котором усматривается независимость и суверенитет государственных институтов. Для создания такой атмосферы необходимо поддерживать свободную среду, не допускать обязательности какой-либо религии и отделения религиозных организаций от политики»². Аналогичную позицию высказывали и другие исследователи. Например, по мнению А.А. Безгулова и С.А. Солдатов, в условиях существования светского государства «государство, религия и религиозные объединения отделены друг от друга и поэтому не вмешиваются в дела друг друга»³.

В светском государстве решения государственной власти не должны приобретать религиозный характер. По мнению русского исследователя С.А. Мозгового, «светское государство всегда является светским. Также во всех типах светских государств обязательно реализуется принцип разделения религии и политики. Он может быть полностью антирелигиозным или атеистическим. Идеальное светское государство равно отделено как от религии (священников), так и от атеизма. Это сохраняет их мирное сосуществование и право граждан на свободный выбор религиозного мировоззрения»⁴.

¹Ж. Боден. Шесть книг о государстве [Текст] / Ж.Боден // Антология мировой политической мысли: В 5 т. Т.2. М.: 1999. – С.689-695;

²Понкин И.В. Светскость государства. Монография [Текст] /И.В. Понкин. – М., 2004. – 466 с,Современное светское государство: автореферат.дис. ... д-ра юрид. наук [Текст] / И.В. Понкин. – М., 2004. - 44 с.: Он же. Правовые основы светскости государства и образования[Текст] /И.В.Понкин. – М.: Про-Пресс, 2003. – 416 с.; Он же. О типологии светских государств // Государственная служба [Текст] / И.В.Понкин. – 2004. – №1: Он же. Светскость государства: к вопросу определения правового содержания понятия // Образование Текст] / И.В.Понкин. –2003. – № 3. – С. 180;

³Безгулов А.А. Конституционное право Россия. Учебник [Текст] / А.А. Безгулов., С.А. Солдатов. В 3-х томах. – М., 2003. – 896 с.

⁴Мозговой С.А.. Светское государство как мировоззренчески нейтральное [Текст] / С.А.Мозговой. Социономикон. Международный сборник научно-практических работ Вып.2. – Ростов- н/Д, 2006. – С.70-73.

В этом направлении очень важными также являются научно-исследовательские работы Б.Н. Чичерина, Ф.М. Рудинского, П.Н. Дозорцевой, В.Н. Савельева, А.И. Сидоренкова и др¹.

Пятую группу составляют работы отечественных ученых. В научно-исследовательских работах отечественных ученых и исследователей изучены различные вопросы светского государства, такие как свобода совести, убеждений, равноправие религиозных объединений, взаимоотношения государства с религией и т.п.

Например, политолог А.Н.Мухаммад в своем исследовании, рассматривая природу и особенности светского государства, выражает свои взгляды следующим образом: «Светское государство — это политическая структура, в которой религия отделена от политики. То есть, в светском государстве духовенство не может вмешиваться в политическую жизнь и создавать религиозную партию»².

Исследователь Г.Н.Зокиров при рассмотрении данного вопроса отмечает, что «светское государство – это политическая общность, в которой религия, религиозные объединения не влияют на сферу общественной жизни»³.

Представим другую группу таджикских ученых, которые непосредственно занимались изучением различных аспектов светского государства. В частности, А. Рахнамов своих научно-исследовательских работах больше внимания уделяет различным вопросам светского государства, свободе совести, взаимоотношению государства с религией, государственной политике в сфере религии, в целом укреплении основ светского государства⁴. Также М.С. Одинаев, С. Раджабов, З.Ш.Сийидзода и другие в общем оценили вышеназванную проблему в рамках различных знаний, что признаются очень ценной в данном исследовании.

¹Чичерин Б.Н.. История политических учений [Текст] / Б.Н.Чичерин. Т. 1 / Подготовка Текста, вступ. ст. и коммент. И.И. Евлампиева. – СПб.: Издательство РХГА, 2006. – 720 с.; Он же. История политических учений [Текст] / Б.Н.Чичерин. Т. 2 / Подготовка Текста, вступ. ст. и коммент. И.И. Евлампиева. – СПб.: Издательство Русской христианской гуманитарной академии, 2008. -752 с.; Он же. История политических учений [Текст] / Б.Н.Чичерин. Т. 3 / Подготовка Текста, вступ. ст. и коммент. И.И. Евлампиева. – СПб.: Издательство РХГА, 2010. – 784 с; Рудинский Ф.М. Закон, религия, правонарушения [Текст] / Ф.М.Рудинский. – Волгоград, 1971. - 143 с; Дозорцев П.Н. Развитие светской государственности в России: история и современность [Текст] / П.Н.Дозорцев. – СПб., 1998. – 243 с; В. Н.Савельев. Свобода совести: История и теория. Монография [Текст] / В.Н.Савельев. – М.: Высшая школа, 1991. – 144 с; А.И.Сидоренков. Особенности реализации свободы совести в условиях усиления многоконфессиональности в современной России: дис. ... канд. юрид. Наук [Текст] / А.И.Сидоренков. – М., 2003. – 173 с;

²Мухаммад А.Н. Донишномаи мухтасари сиёсӣ [Матн] / А.Н. Мухаммад. – Душанбе: Эр-граф, 2016. – 377 с.; Ҳамон муаллиф. Муқаддимаи идеяи миллӣ [Матн] / А.Н.Мухаммад. – Душанбе, 2014.; Ҳамон муаллиф. Государственная независимость Республики Таджикистан [Текст] / А.Н.Мухаммад., Л.Л.Хоперская. – Душанбе, 2016. – 84 с; Мухаммад А.Н., Сиёсатшиносӣ [Матн] / А.Н. Мухаммад., М.У. Хидирзода., Х.Қ. Сафарализод. –Душанбе, 2018. – 414 с;

³Зокиров Г.Н. Донишномаи сиёсӣ. Иборат аз III Ҷилд. Ҷ. I [Матн] / Г.Н.Зокиров. – Душанбе: «Адалеб-Р», 2015.; Ҳамон муаллиф. Давлат. Қ. 1. Монографияи илмӣ [Матн] / Г.Н.Зокиров. – Душанбе: Истеъдод, 2012, Ҳамон муаллиф. Системаи сиёсӣ: масъалаи рӯз ва дурнамои инкишоф [Матн] / Г.Н.Зокиров. – Душанбе, 2011.; Ҳамон муаллиф. Хусусиятҳои инкишофи сиёсат ва идораи давлатӣ [Матн] / Г.Н.Зокиров // Паёми ДМТ. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2017. №2/5 (1). – С. 142-150.

⁴Рахнамо А. Мавқеи ҳизбӣ ва мавқеи миллӣ [Матн] / А.Рахнамо. – Душанбе, 2012. – 216 с.

Также ряд таджикских исследователей, такие как Р.Ш. Нуриддинов, Р.Ш. Сотиволдиев, З.Ш. Саидзода, Ш. Саидов, Х.К. Сафарализода¹ и другие дают общую оценку этого вопроса в рамках различных дисциплин, и эти исследования считаются очень ценными.

В целом, изучение вопроса светского государства в условиях государства находится на своих первоначальных этапах и для формирования этого типа государства и укрепления его принципов в общественной практике анализ и исследование различных его аспектов считается очень важной.

Связь с программами (проектами) и научными темами. Диссертационное исследование выполнено в рамках темы исследования кафедры политологии Кулябского государственного университета им. А. Рудаки «Социально-политические процессы Республики Таджикистан в условиях глобализации» на 2016-2020, 2021-2025 гг.

ОБЩЕЕ ОПИСАНИЕ РАБОТЫ

Объект исследования- различные вопросы развития светского государства, особенности и перспективы его процветания

Предмет исследования охватывает теоретические и практические вопросы светского государства, важные особенности становления, развития и его перспективы в условиях нового Таджикистана.

Основная цель диссертационной работы - проанализировать, рассмотреть и изучить светское государство, основные черты и вопросы развития светского государства в новейшее время, становление Таджикистана как светского государства, необходимость развития нового Таджикистана как светского государства на новом этапе национальной государственности.

Для реализации цели исследования необходимо решить следующие **задачи**:

- определение необходимости и важности научно-концептуального исследования и анализа светского государства, его особенностей и основных вопросов перспектив его развития;

- на основе изучения и анализа научных концепций и политических теорий показать сущность и важные особенности светского государства;

¹Нуриддинов Р.Ш. Некоторые парадоксы современного мирового развития [Текст] / Р.Ш.Нуриддинов // Вестник таджикского национального университета Серия социально-экономических и общественных наук. – 2017. №2/2. –С 281-284. Ҳамон муаллиф. Проблемы безопасности мировой информации процесс [Текст] / Р.Ш.Нуриддинов // Вестник ТНУ. Серия социально-экономических и общественных наук. – 2017. - №2/5 (1). – С. 151-157.; Сайидзода З.Ш. Густариши ахлоқи миллӣ – посух ба паёмадҳои манфии ҷаҳонишавӣ [Матн] / З.Ш.Сайидзода – Душанбе, 2014. – 258 с; СаидовШ.Ш. Масъалаи секуляризм дар кишварҳои мусалмонӣ (Дар мисоли Тоҷикистон) [Текст] / Ш.Ш. Саидов // Иҷлосияи XVI Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва масъалаҳои муҳимтарини инкишофи сиёсии кишвар. (ш. Душанбе, 22 октябри соли 2012) – Душанбе, 2012. – С. 77.; Ҳамон муаллиф. Муносибати давлат ва дин дар давраи соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Ш.Ш. Саидов // Ахбори ДДҲБСТ. Баҳши илмҳои ҷамъиятшиносӣ. – 2016. № 1 (1). – С. 127-138.

- анализ политических основ смысла и содержания светского государства и определение основ его формирования;
- изучение и анализ сотрудничества и взаимоотношений государства с религиозными объединениями;
- выявление и показ перспектив развития идей и принципов светскости в таджикском обществе;
- анализ особенностей развития светского государственного строя в условиях независимости;
- анализ вопросов формирования разных ценностей светского государственного строя в Республике Таджикистан;
- исследовать существующие проблемы и показать перспективы развития светского государства в Республике Таджикистан

Гипотеза исследования. На основе гипотезы научного исследования мнение автора о важности и необходимости становления и формирования конструкции светской государственности для современного Таджикистана, может способствовать усовершенствованию развития и перспективы системы страны, создать полезную политическую, структурную и организационную основу для укрепления других отношений общественной жизни. Тенденция формирования светского государства на примере Таджикистана отличается от других регионов и стран. Эта ситуация зависит от специфики развития общества, культуры и цивилизации, общественного и массового поведения. Также явления и события политической жизни и современного мира находятся в условиях быстрой трансформации, что возможно сущность и важные особенности некоторых положительных событий развития современной государственности могут быть не точно и объективно поняты, одним из которых является становление современного государства как светского государства. Поэтому, необходимо светскому государству, его основным институтам и другим институтам общественной и политической жизни в целях сохранения, защиты национальных интересов и обеспечении стабильного развития страны, устойчивой перспективы государства применить к нему объективное, адекватное, логическое и научное подходы. Таким образом, плавное развитие и устойчивость нового национального государства Таджикистан глубоко и серьезно зависят от укрепления современного, светского, демократического строя.

Теоретическая и практическая значимость исследования. В исследовании диссертации автор в основном опирался на положения и выводы теоретиков политической науки, видных исследователей Запада, России, Таджикистана и др., которые непосредственно обращались к теме исследования. Особое внимание уделено анализу научной литературы, которая была проведена по изучению политических процессов Республики Таджикистан, и в которой выражены научно обоснованные выводы относительно развития светского государства и процесса его становления. При этом широко использовались научные труды ученых и авторов, изданные в виде монографий, учебных пособий, научных статей в

рецензируемых международных журналах, а также послания Основателя мира и национального единства – Лидера Нации, Президента Республики Таджикистан, уважаемого Эмомали Рахмона в Маджлиси Оли Республики Таджикистан, электронные базы данных в сети Интернет, официальные сайты министерств и соответствующих отраслевых ведомств.

Теоретические результаты данного исследования, прежде всего, в условиях Таджикистана, являются научно-теоретической базой для дальнейшего изучения светского государственного строя и его развития. Они имеют концептуальное значение для исследователей, изучающих качественные изменения и политические процессы современности. Также на основе анализа и исследования научных концепций показана необходимость формирования светской системы государственного управления.

В то же время можно использовать материалы диссертации при преподавании предметов «Политология», «Государствоведение», «Религиоведение», «Национальные интересы Таджикистана», «Политические процессы Таджикистана», «Геополитика», «Национальная безопасность», «Модернизация»; при преподавании спецкурсов, особенно курсов по основным тенденциям развития современного государства, при изучении злободневных тем, таких как секуляризм, демократия, различные вопросы модернизации традиционных пост исламских обществ, а также в исследовательских центрах прогнозирования и государственного управления

Практические результаты данного исследования могут быть использованы при разработке государственных программ и стратегий развития светского государства, стратегии устойчивого развития нового государства Таджикистан. Также отдельные выводы диссертации могут в дальнейшем служить фундаментальной основой как теоретического, так и практического и сравнительного исследования многих вопросов, влияющих на всестороннее развитие Таджикистана. Можно указать, что практические результаты исследования могут быть широко использованы в процессе изучения взаимоотношений государства и религиозных объединений, при разработке стратегии и концепции государственной политики в отношении религии и религиозных объединений.

Методологические основы исследования. Методологическую основу исследования составляют совокупность общенаучных методов, таких как исторический, систематический, объективный, конкретный, сравнительно-исторический и социокультурный методы. Также в процессе комплексного анализа вопросов, связанных со светским государством, применялись аналитические методы, концептуальные методы, синергетический, структурно-функциональный и сравнительный методы. Использование исторического метода позволило исследовать хронологические процессы, сопоставить уровень изменений в жизни общества на протяжении столетий. Разнообразие и содержательность вопросов, которые были выявлены в процессе исследования, требовали эмпирического подхода, структурного анализа и обобщения теории. В процессе обучения эффективно

использовался метод непосредственного наблюдения за реальной действительностью светского государства на примере других развитых государств, политический анализ его особенностей, становления и развития. При исследовании и анализе темы особого внимания требовала проблема описания понятий и категорий, которые описывались и интерпретировались с разным смыслом и содержанием.

Таким образом, методологические основы представляют собой синтез различных научных отношений, которые способствуют политическому анализу материалов, способствуют определению светского государства, его характеристик и основных вопросов перспективы его развития.

База исследования. Для всестороннего исследования темы и раскрытия ее ключевых аспектов автор широко использовал существующие источники, которые можно разделить на следующие группы:

К первой группе относятся нормативно-правовые акты, документы, принятые государством, акты и декларации, а также международные договоры, такие как: «Декларация прав человека», «Международное соглашение о политических и гражданских правах», «Декларация об устранении всех видов нетерпимости и дискриминации на основе религиозных убеждений и взглядов», «Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод», Конституция Республики Таджикистан, Закон Республики Таджикистан «О свободе совести и религиозных объединениях», Закон Республики Таджикистан «О регулировании традиций и праздников и обрядов в Республике Таджикистан», Закон Республики Таджикистан «О политических партиях», Закон Республики Таджикистан «Об общественных объединениях», Закон Республики Таджикистан «О противодействии экстремизму», Закон Республики Таджикистан «О борьбе с терроризмом», Концепция государственной политики Республики Таджикистан в области религии и другие.

Во вторую группу входят фундаментальные труды Основателя мира и национального единства, Лидера нации, Президента Республики Таджикистан, уважаемого Эмомали Рахмона.¹ В этих работах рассмотрены изменения современного мира, рекомендации по использованию передового мирового опыта в направлении исследования национальной и светской государственности, укрепления основ демократического, правового и светского общества, подготовки кадров государственной службы, развития

¹Ниг.: Эмомали Р. Чехраҳои мондагори [Матн] / Э.Раҳмон. – Душанбе: «ЭР-граф», 2016. – 364 с.; Ҳамон муаллиф. Уфуқҳои Истиқлол [Матн] / Э.Раҳмон. – Душанбе: «ЭР-граф», 2018. – 436 с.; Ҳамон муаллиф. Тоҷикии дар зеркалеи таърихи. Аз Арийцев то Саманидов[Текст] / Э.Раҳмон. – Душанбе: «Ирфон», 2012. – 676 с.; Он же. Независимость Таджикистана и возрождение нации. Т.1[Матн] / Э.Раҳмон. - Душанбе: «Ирфон», 2006; Ҳамон муаллиф. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. Ҷ.7[Матн]. -Душанбе: «Ирфон», 2007. – 480 с; Ҳамон муаллиф. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. Ҷ.8[Матн]. – Душанбе: «Ирфон», 2009. - 576 с; Ҳамон муаллиф. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. Ҷ.11[Матн]. – Душанбе: «Ирфон», 2011. – 576 с; Ҳамон муаллиф. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. Ҷ.12[Матн]. – Душанбе: «Ирфон», 2016. – 560 с; Ҳамон муаллиф. О времени и о себе[Матн]. – Душанбе: «ЭР-граф», 2015. – 232 с.

политических знаний молодежи, воспитание чувства патриотизма, национальной гордости и государственности в сердцах молодежи и народа Таджикистана в целом.

Третью группу источников составляют ряд литературы, материалов и научных статей, в которых раскрываются реалии светского государства, защита национальных интересов в условиях становления светского строя государственности, светские принципы развития современного государства, концепции светского государства, о существовании светских ценностей государственности, о генезисе идеи светского государства, отношении светского государства к религии и религиозным объединениям. На основе этих теоретических и практических материалов рассматриваются вопросы формирования светского государства. Изучение и анализ таких научно-исследовательских работ показывает возможность посмотреть на уровень связи и отношений вопросов не только со светским государством, но и с различными проблемами его становления в современных условиях.

Научная новизна исследования, прежде всего, проявляется в изложении обсуждаемых вопросов. Цель и задачи данного научного исследования охватывают широкий круг вопросов, касающихся светского государства и процесса его становления и развития, особенностей и основных вопросов перспектив его развития на новом этапе развития Таджикистана. Данное исследование представляет собой попытку политического анализа рассмотреть важность и необходимость светского государственного строя в развитии, совершенствовании и формировании политической системы Таджикистана, значение основания светского государства для стратегического развития нового Таджикистана. Состояние научной разработанности темы определяется и основывается на том, что впервые в отечественных политических науках был изучен и исследован вопрос о процессе становления светского государства в Республике Таджикистан, и его важные особенности в условиях становления современной государственности Таджикистана в следующей форме:

- проанализированы теоретико-методологические основы изучения вопроса о светском государстве, основные вопросы перспектив развития светского государства, определены основные тенденции и особенности его развития в современных условиях, а также конкретно показаны различные понимание этого явления;

- рассмотрены сущность, основные черты, базы и политические основы светского государства, важность и необходимость формирования светского государства в контексте развития общества и цивилизованного государства, его становления как нового типа современного государства был ориентирован на эффективность политической системы и реализацию стратегии государства;

- проанализированы политические основы смысла и содержания светского государства и процесса его зарождения и развития, а также

показаны основные этапы его становления с учетом политических факторов и исторических закономерностей;

- нынешнее положение и условия Таджикистана трактуются как новый этап самостоятельного становления светского государства. В зависимости от требований этой ситуации были подвергнуты глубокому научному анализу и исследованию особенности формирования, уровень влияния явлений и ценностей традиционного общества в процессе формирования светской политической системы общества, и конкретно выявлено значение этого типа государства в формировании политической системы Таджикистана;

- изучены теоретико-методологические основы светского государства, его особенности и основные вопросы его развития на основе системного подхода, а также с помощью общетеоретических методов проанализированы и исследованы уровень взаимодействия между государством и религией, религиозными конфессиями и религиозными организациями, их статус в политической системе с учетом реалий общности современного мира и показаны основополагающие принципы светского государства;

- на основе комплексного исследования проанализированы и рассмотрены уровень и качество становления светского государства, влияющие факторы развития светского государственного строя, показаны перспективы развития принципа светскости государства на примере современного Таджикистана.

Научные положения, выносимые на защиту:

1. Государство - центральное явление не только политической системы, но и центральное явление общественной системы. Государство признается формирующим всех отношений и деятельности людей и всех социально-политических, экономических и культурных институциональных структур. Светское государство – это новый и современный тип государства, в котором создаются и строятся реальные и рациональные ценности. Светское государство ведет общество к новой цивилизации и устойчивому развитию. В светском государстве политическая система формируется и развивается на основе демократических и правовых ценностей. В светском государстве появляются равные возможности участвовать в политической арене, процессах и событиях политической жизни общества. Светское государство – это государство, в котором никакая религия не признается официальной, государственной или доминирующей религией. В светском государстве устанавливается плюралистическая идеологическая и политическая система, а единая идеологическая и религиозная система не принята в качестве официальной идеологии. Деятельность основных органов государственной власти строится вне рамок религиозных идей. В светском государстве, основанном на фундаментальных либеральных принципах развития демократического общества, всем гражданам предоставляется возможность свободно выбирать свою религию.

2. Объективное исследование и анализ светского государства, его особенностей и основных вопросов перспектив его развития в условиях

Республики Таджикистан требуют, чтобы отношение к нему основывалось не только на общей тенденции развития современных государств, но также исходя из необходимости и важности формирования современного государства Таджикистан, и с учетом процесса устойчивого и будущего развития национальной государственности Таджикистана. В процессе качественного перехода, изменения структуры политической системы и в эпоху идейно-мировоззренческого кризиса общества ценности и нормы цивилизованного общества, составлявшие фундаментальную основу светского государства, больше играют фундаментальную, идеологическую и ценностную роль. Основанная на применении фундаментальных и рациональных принципов формирования светского государства институциональной структурой общества, она может быть использована целенаправленно и эффективно, и может способствовать укреплению политической системы общества и формированию будущей государственности таджиков. Устранение противоречий светских ценностей и традиционных ценностей таджикского общества приобретает первостепенное значение для развития светского государства Таджикистан. Он основывается на консенсусе и компромиссе с политическими соглашениями. В таджикском обществе большинство людей следуют религиозным ценностям и больше приветствуют их. По сути, политическая система нового Таджикистана носит светский характер и признает светские права в качестве самостоятельного источника закона. Именно поэтому мусульмане Таджикистана активно участвуют в различных сферах общественной жизни в условиях демократического и светского строя.

3. При исследовании условий и процесса развития светского государства можно сделать вывод, что все религиозные факторы, ценности и нормы традиционного общества могут в определенной степени влиять на формирование и развитие светского государства. В течение XX века в процессе формирования представлений о светском государстве появлялись различные теоретические представления и способы определения положения религии в государстве, но законодательную базу как европейских стран, так и стран постсоветского пространства формируют формулы, которые использовались еще в начале 20 века. Рассматривая многие типы моделей светского государственного устройства, выявляя признаки светского государства и особенности взаимоотношений государства и религиозных объединений в Республике Таджикистан, и включая модель таджикского государственного устройства в число лучших типов в мире, можно отметить, что это имеет первостепенное значение. Специализация проектирования развития светского национального государства Таджикистан важна для его дальнейшего развития.

4. В зависимости от сложившегося состояния политической системы страны фундаментальные принципы формирования светского государства нельзя считать для Таджикистана очень проблематичными. Потому что такая ситуация усиливается логичными, правильными и безотлагательными

действиями правительства страны в отношении перспектив развития светского государства Таджикистана, процесса стабилизации светской политической системы. В Таджикистане эффективность становления светского государства и формирования светского государства без противоречий и непримиримых противостояний религиозных и светских цивилизационных ценностей проявляется в том, что никакое религиозное учение не может выступать в качестве государственной идеологии, а религиозное отношение граждан всегда находится под контролем. Государство со времен приобретения суверенитета и практики гражданской войны приобрело опыт регулирования вероисповедческих отношений граждан согласно принципам системы светской государственности. Законодательная система и политическое пространство предоставляет благоприятные условия для всестороннего развития государственной светскости. Данное обстоятельство позволяет не допускать в информационно-религиозное пространство заинтересованных сторон, которые выступают против национальных и государственных интересов, тем самым не нарушать нашу государственную безопасность.

5. Важной политической особенностью формирования таджикского общества является сотрудничество государства с религией и религиозными объединениями в сфере построения цивилизованного и развитого общества. В частности, для формирования развитого государства защита национально-государственных интересов, обеспечение государственной и общественной безопасности должны находиться в гармонии с традиционными ценностями, которые смешиваются с национальными традициями государства. По анализируемым критериям она создает благоприятные условия для свободной социокультурной деятельности религиозных объединений и возможность активно участвовать в различных сферах духовной жизни, вносить свой вклад в защиту национальных ценностей.

6. Обеспечение политической стабильности в развитии светского государства имеет первостепенное значение для Таджикистана. Внимание государства к этому вопросу улучшается в контексте угроз, опасностей, радикальных и религиозных явлений, которые окружают нашу страну. Эти опасности могут в любой момент навредить различным слоям таджикского общества, выманить на политическую арену религиозные объединения и духовно-культурные организации. На этой основе для развития общественно-политической жизни в мирной обстановке усилен контроль над религиозными объединениями и различными религиозными учениями в соответствии с Конституцией, Законом Республики Таджикистан «О свободе совести и религиозных объединениях», Концепции государственной политики Республики Таджикистан в сфере религии.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Тема диссертации «Светское государство и его важные особенности в условиях изменения общества (на примере Республики Таджикистан)» на соискание ученой степени кандидата политических наук соответствует паспорту

специальности ВАК при Президенте Республики Таджикистан по специальности 23.00.02 – Институты, процессы и политические технологии.

Достоверность результатов диссертационного исследования обеспечена точностью данных, достаточностью объема исследовательского материала, обработки результатов исследования и объема опубликованных работ, проведение достоверного диссертационного исследования. Выводы и рекомендации основаны на научном анализе результатов теоретических и экспериментальных исследований.

Личный вклад соискателя ученой степени. Подготовка, разработка и всесторонний анализ темы диссертационного исследования является продуктом многолетней научной деятельности автора. Все периоды выполнения намеченного плана научно-исследовательских работ проводились при непосредственном участии и предложении автора. Личный вклад автора отражается в определении целей и задач исследования, определении объекта и предмета исследования, постановке основных вопросов исследования, обработке и комментарию полученных данных, разработке теоретико-методических положений, представлении практических рекомендаций. Выводы, имеющие в диссертации, являются результатом самостоятельного исследования соискателя.

Апробация и внедрение результатов диссертации. Результаты исследования и основное содержание диссертации отражены в одном учебно-методическом пособии, восьми научных статьях в рецензируемых научных журналах рекомендованная ВАК при Президенте Республики Таджикистан, восемь статей в сборниках материалов международных и республиканских конференций, в одном республиканском круглом столе, организованном Центром стратегических исследований при Президенте Республики Таджикистан на тему «Виртуальное пространство: возможности и угрозы национальной безопасности» (Душанбе, НИАТ-АМИТ, 8 июня 2021 г.). В частности, на Республиканской научно-практической конференции «Проблемы, пути и способы укрепления и совершенствования независимости Таджикистана» (г. Душанбе, ТНУ, 12 мая 2021 г.), Республиканской научно-теоретической конференции «Новый мировой порядок» (г. Душанбе, АИДПЧТ, 16 апреля, 2021 г.), Международной научно-теоретической конференции «Отношения стран Центральной Азии: состояние и перспективы» (г. Худжанд, ТГУПБП, 2019 г.), Республиканской научно-теоретической конференции «Лидер нации и возрождение таджикской цивилизации» (г. Худжанд, ТГУПБП, 2019 г.). Республиканской научно-практической конференции «Терроризм как угроза устойчивости государств в условиях глобализации» (Дангара, ДДД, 2019). Диссертация обсуждена на заседании кафедры политологии и заседании Ученого совета факультета истории, права и международных отношений Кулябского государственного университета им. А.Рудаки и рекомендована к защите.

Публикации по теме диссертации. По теме диссертации автор опубликовал 8 научных статей в рецензируемых научных журналах Высшей аттестационной комиссии при Президенте Республики Таджикистан.

Структура диссертации. Диссертация состоит из списка сокращений, введения, общего описания исследования, двух глав, содержащих шесть параграфов, рассмотрения результатов, заключения и списка литературы.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ ИССЛЕДОВАНИЯ

Во введении диссертации обосновывается актуальность темы исследования, анализируется и рассматривается степень ее изученности. Показана связь исследований с программами, (проектами), научными темами. В общем описании исследования указываются объект и тема исследования, цель и задачи исследования, гипотеза исследования, теоретические и практические основы исследования, методологические основы исследования, база исследования, научная новизна исследования, основные положения, выносимые на защиту, соответствие диссертационной работы паспорту научной специальности, личный вклад соискателя, апробация и внедрение результатов диссертационного исследования, показаны структура и объем диссертации.

Первая глава диссертации **«Теоретико-методологические основы изучения проблемы светского государства»** посвящена изучению и исследованию научно-теоретических основ, концептуальных особенностей светского государства как нового типа государства, основ и основных факторов его становления и развития, основным вопросам развития светского государства в современных условиях.

Первый параграф первой главы – **«Светское государство и его особенности: теоретические и методологические вопросы»** непосредственно посвящен изучению общих особенностей и основного понятия и сущности светского государства. В рамках изучения особенностей, теоретических вопросов светского государства анализированы научные исследования, проведенные и посвященные данной проблеме.

Показано, что в современных условиях развитие светского государства является одним из важнейших вопросов политической практики - государственности. В условиях развития светского государства недемократическое, в том числе и теократическое выражение государственной власти не приобретает реальной особенности. С другой стороны, нет возможности восстановления теократической власти. Как субъекты политики и политической жизни религия и ее лидеры не признаются участниками в политических процессах и принятии политических решений. Демократическая особенность и преимущество светского государства состоит в том, что оно признает положительный социально-духовный потенциал религии и поддерживает ее как оздоровляющую силу духовности общества. Также светское государство стремится примирить интересы религиозных и нерелигиозных граждан,

различных религиозных объединений, этнических и религиозных групп, обеспечить общее согласие между различными конфессиональными группами. Превосходство и достойный статус светского государства проявляется в том, что оно обеспечивает баланс интересов как религиозных, так и нерелигиозных людей, в пределах своих полномочий государство не допускает вмешательства религиозных объединений в государственную деятельность.

Анализ политических энциклопедий и толковых словарей показывает, что в большинстве случаев понятие светского государства используется в двух значениях. То есть, светское государство – это институциональный порядок, поддерживающий отношения в рамках общегражданских норм. Это результат замены нерациональных норм и правил и принципов рациональными нормами и принципами государственности. Другое дело, что секуляризм охватывал круг ценностей, которые были свойственны элитарным группам общества. Светская государственность – это форма правления, регулирующая науку и систему образования вне религиозных норм. В условиях существования светского государства и в процессе утверждения светских начал государство не допускает влияния религиозных объединений и мечетей на идеологические и информационные функции органов государственной власти и местного самоуправления. В частности, в светском государстве религиозные организации не могут привлекаться к процессу регистрации актов гражданского состояния (рождение, брак, смерть), этим в основном занимаются государственные учреждения и МВД.

Также на основе анализа мнений различных ученых основные черты светского государства можно показать следующим образом: «светское государство» - это политическая структура, в которой религия отделена от политики. То есть, в светском государстве духовенство не может участвовать в политической жизни и создавать религиозную партию. В светском государстве общественные отношения регулируются не на основе религиозных норм, а на основе норм гражданских. В светском государстве принимаемые политические решения также не могут иметь религиозной основы. Также «светское государство» — это государство, в котором усматривается независимость и суверенитет государственных институтов.

Второй параграф первой главы – **«Предпосылки и основные факторы становления и развития светского государства»** - посвящен изучению процесса становления светского государства, исторических и политических факторов возникновения и развитие светского государства, особенности исторического развития этого процесса. В этой части диссертации отмечается, что идея светского государства возникла в результате длительного диалога между религиозными объединениями и государством.

В результате исторической конкуренции между государственным и религиозными властями произошло к отрицание статуса церкви в средневековых европейских обществах. Для обозначения внецерковного (нерелигиозного) - Нового Тезиса - образуются «светское общество» и

«светское государство». Конец 17 века и начало 18 века стали процессом отделения государственного и общественного строя от религиозных учений. Таким образом, в начале XVIII века была создана основа для создания конституционной концепции светского государства: все органы государственной власти должны служить защите светских интересов своих граждан. Конституционные основы светского государства уже не требовали прямого религиозного обоснования. Поэтому светское правовое государство поддерживает свободу вероисповедания и равное участие всех граждан в политических делах, независимо от религиозных убеждений и мировоззрения.

Первые светские государства появились после подписания Вестфальского договора, в результате которого духовенство со временем было отстранено от государственной власти в Европе. В этом контексте, по мнению исследователя Л.Ю. Грудцина, употреблен термин «секуляризм» в трактате Мартина Лютера «О светской власти» в 1523 г. и означает: «светский, гражданский, нерелигиозный»¹.

Показано, что развитие современного общества и государств на либерально-демократической, модернистско-эволюционной, прогрессивно-реформистской основе оживляет процесс развития и укрепления светского государства. Современная эпоха явилась историко-политической возможностью уточнить стратегию светского государства и наметить основные вопросы его будущего развития.

Третий параграф первой главы - **«Основные вопросы развития светского государства в современных условиях»** - посвящен исследованию тенденции развития светского государства в новых условиях, в нем проанализированы и рассмотрены различные факторы, влияющие на этот процесс.

В современных условиях развития общественной жизни основные вопросы развития светского государства реализуются в различных формах. К основным вопросам развития светского государства в современных условиях можно отнести следующие вопросы: свобода совести и вероисповедания, равноправие религиозных объединений, государственная безопасность, система светского образования, гражданское (культурное) образование, свобода всех сторон общественной жизни от контроля и управления духовенством в обществе, отношения на разных уровнях, такие как отношения между религией и государством, процесс принятия политических решений, осуществление государственной службы и т. д.

В странах мира основные вопросы развития светского государства развиваются по-разному. Особенно в России ни одна религия не установлена как государственная или обязательная религия. Религиозные объединения отделены от государства и равны перед законом. Такое же отношение

¹ Грудцина Л.Ю. Церковь как связующее звено между гражданским обществом и государством в России [Текст] / Л.Ю.Грудцина // Адвокат. – 2007. – №9.– С.79.

наблюдается в США, Франции и ряде других стран. Однако есть и ряд стран, в которых в зависимости от особенностей исторического развития даны определенные преимущества разным религиям, например (Япония, Германия, Италия). В этих странах в силу исторических факторов она отражает глубокую веру общества в благотворное влияние религии на политику, человеческую и общественную мораль, нравы.

Строительство светского государства и цивилизованного общества – это долгий исторический опыт. Как мы отмечали в первых частях, опыт построения светского государственного строя имеет не одну столетнюю историю, но история его построения различна в разных регионах и государствах. При этом временной и пространственный факторы играют существенную роль в формировании основ цивилизованного общества, которое считается главной опорой светского государства. При разъяснении вопроса о становлении светского государства в условиях политической независимости комплексное понимание понятий «национальное государство», «свобода совести», «религиозные объединения», «демократизация общества», «светское государство» не лишено важности, поскольку главную роль играет реализация фундаментального опыта на пути становления светского государства.

Во второй главе диссертации - **«Особенности формирования светского государства в период независимости»**- анализируются и рассматриваются становление светского государства на условиях современного Таджикистана, политико-правовые основы формирования светского государства в этапе политического перехода и условиях обретения государственной независимости, перспективы развития светского государства в Таджикистане.

Первый параграф второй главы – **«Особенности становления и развития светского государства в Республике Таджикистан»** посвящен изучению процессаважных особенностей формирования светского государства в Таджикистане.

В рамках целей научного исследования рассмотрено создание светского государства в условиях нашей страны. В основном создание светского государства и светского общества в Таджикистане относится к периоду образования Таджикистана как государства и как союзной республики в составе Советского Союза в третьем десятилетии 20 века. Советский Союз был первым типом государственного устройства, освободившие таджикский народ от невежества, суеверий, религиозных догм, анархии, беззакония, хаоса и отсталой формы эмиратского управления и введшим его в целостную общественную систему с социалистическими ценностями, т.е. важной основой для формирования ценностей светскости, свободы совести в таджикском обществе. Впервые принцип светскости был зафиксирован в нормативно-правовых актах Советского Союза, а в дальнейшем эти принципы оказали очень серьезное влияние на процесс государственного управления.

После обретения государственной независимости 9 сентября 1991 года Республика Таджикистан, как и другие страны бывшего Советского Союза, пыталась определить дальнейший путь своей государственности. В то время существовали разные взгляды на определение устройства государства. Одна группа поддерживала создание исламского государства, а другая поддерживала создание светского государства.

Верховный Совет Таджикистана ввел в первую статью конституции того периода понятие «светское» для развития государства в мирной и безопасной среде, ставшее детерминантой общественного порядка с того же исторического этапа до сегодняшнего дня.

Начиная с этого периода, Республика Таджикистан формировалась как светское государство, и, несмотря на то, что большинство населения исповедует религию и следует исламу, принятые в обществе нормативно-правовые акты приводились в соответствие с ценностями светского государства. В нашем обществе Конституция независимого государства Таджикистан обеспечивает и защищает религиозные права и свободы человека, а ее реализация гарантирует проведение единой государственной политики в области свободы совести и вероисповедания.

Главной особенностью секуляризма постсоветского Таджикистана является признание конструктивной и основополагающей роли религии в истории человеческой цивилизации и места ислама как одной из основ национальной культуры и признание его ведущей исторической роли. Здесь можно говорить только о традиционном исламе, который связан с учением ханафитской школы Абу Ханифы Нумана ибн Сабита. Первая статья Конституции Республики Таджикистан объявляет государство светским государством. Светское государство — это государство, в котором принадлежность к какой-либо религии или секте не считается обязательной или предпочтительной. В Республике Таджикистан ни одна религия не признана государственной и официальной религией, а все религии и конфессии имеют равные права на существование.

Второй параграф второй главы - **«Политико-правовые основы формирования светского государства в условиях независимости Таджикистана»** - посвящен изучению формирования политико-правовых основ светского государства Республики Таджикистан и включает реализацию его различных норм на законодательном уровне страны.

Создание нового независимого общества, государства, построенного на основах современного общества, уже стало первоочередной задачей для Таджикистана в условиях независимости страны. Первым политико-правовым основанием образования светского государства в условиях независимости считается Декларация о государственной независимости Таджикской ССР, принятая 24 августа 1990 г. Это создало возможность для создания новой модели государственности в будущей истории таджикского народа. С образованием независимого Таджикистана вновь укрепились основы для формирования светского государства. Провозглашение

государственной независимости Республики Таджикистан 9 сентября 1991 года заложило основу для создания независимого светского государства с учетом национальных особенностей светского государства в Республике Таджикистан.

В Таджикистане созданы политические и правовые основы для развития светского государства. При становлении и развитии светского государства в Таджикистане как демократически-светского общества выступают Всеобщая декларация прав человека, Конституция Республики Таджикистан¹ и другие нормативно-правовые документы, принятые в этом направлении.

В целях формирования светскости государства и государственной политики в сфере религии в хорошем состоянии Правительство Республики Таджикистан сочло необходимым принять ряд нормативных и правовых документов, стратегий, концепций и программ на перспективу. Например, одной из таких принятых концепций на перспективу развития светского государства является принятие Концепции государственной политики Республики Таджикистан в сфере религии.

В третьем параграфе второй главы – **«Проблемы и перспективы развития светского государства в Республике Таджикистан»** – даны оценки препятствиям, проблемам, основным вопросам развития и перспективам развития светского государства, реализации ее принципов в Таджикистане.

Таджикистан, который долгое время входил в состав СССР и находился под влиянием коммунистической идеологии, имел свои особенности в отношениях с религией и религиозными объединениями. В советское время к ним можно отнести отсутствие культурно-религиозных центров разных религий, руководители страны не могли участвовать в различных конференциях, таких как Исламская конференция и конференций других организаций исламского мира по причине господства идеологии официального атеизма. Однако в годы независимости страны главной проблемой в развитии принципов светского государства в Таджикистане была экстремистско-террористическая организация Партии исламского возрождения (ПИВТ). В последние годы распространение идей партий и движений политического ислама в религиозное пространство страны, имеющие политический пропагандистский характер, привело к появлению в религиозной среде Таджикистана экстремистских и радикальных взглядов. В связи с этим Верховный Суд Республики Таджикистан объявил деятельность террористических и экстремистских организаций, как “Ал-Каида”, “Движение Талибан”, “Исламское движение Узбекистан” (сейчас “Движение Восточный Туркестан”), “Ихвон-ул-муслимин”, “Джамоат Ансоруллах”, ПИВТ и других в стране незаконной и запретил их. Потому что, по сути, их целью является изменение светского

¹Конституцияи ЧумхурииТоҷикистон. – Душанбе: «Ганҷ», 2016. Моддаи 1.

устройства стран региона и они используют все средства для получения политической власти.

В наших условиях одним из верных путей, способных обеспечить мир и безопасность общества, является укрепление основ светского государства, в котором религиозные объединения отделены от государства и никогда не отдадут предпочтение какой-либо религии, конфессии или движению. Только в светской системе обеспечивается равенство религий и конфессий или иных течений, граждане свободны в своем выборе, и государство ставит их под свою защиту до тех пор, пока они не угрожают безопасности государства, национальным и культурным ценностям, а также правам и свободе других граждан.

В таджикском обществе есть препятствия, негативно влияющие на развитие светского государства. Препятствие к образованию светского государства связано с действием исторического фактора. Потому что таджикский народ испокон веков жил и работал в религиозно-политической системе. То есть светское государство в нашей стране не имеет большого практического опыта. Еще одно препятствие на пути развития светского государства можно увидеть в низком социально-экономическом уровне и отсутствии гражданской культуры, состоянии бедности и кризиса вынуждает людей действовать для решения своих социально-экономических проблем. Одной из других проблем развития светского государства в нашем обществе является отсутствие теоретических основ светского государства в Таджикистане и его непонятный для большинства людей характер.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

I. Основные научные результаты диссертации

В результате научного анализа различных вопросов темы диссертации «Светское государство и его важные особенности в условиях изменения общества (на примере Республики Таджикистан)» можно кратко сформулировать следующие выводы:

1. Проблема религии и государства, взаимосвязь государственной политики с религией, религиозной и нерелигиозной властью, формирование особого типа государства вне подчинения и влияния религии и ее лидеров, становление государства нового типа - светского государства были предметом дискуссий различных этапов истории политической мысли. Дискуссия о понятии, определении и конкретизации власти и светского государства наблюдается в политической мысли новой эпохи и в наши дни. Представляется, что составной частью политической модернизации, являющейся выражением современности и перехода на рациональный уровень отношений между государством и политической системой, является формирование государства и светской власти. Светское государство определяется концепцией развития современного государства, которое представляет общие потребности и интересы всех людей, независимо от их принадлежности.

2. Светское государство признается современной формой государства. Можно конкретно указать, что она возникла и формировалась на фоне и под влиянием концептуальных, политических, исторических, правовых и институциональных факторов. Основы и факторы возникновения и становления светского государства соответствуют этапу эволюции, когда возникла необходимость изменения структуры центрального института политической системы - государства. Возникли политические, исторические условия и потребность в правовом обосновании, которые вывели государство из безусловного подчинения церкви и превратили ее в самостоятельную политическую единицу. Теперь государство не находится на службе у духовенства и церкви, а признается выразителем требований и интересов большинства.

3. Таджикская модель секуляризма не исключает уступок ни религиозной, ни нерелигиозной идеологии. Этот принципиальный нейтралитет подразумевает, что государство, различные общности, особенно государственная власть, развиваются без влияния религиозных учений и какой бы то ни было официальной идеологии. Регулирующие отношения являются гражданскими отношениями, согласно официальным актам могут найти своё решение. Государство как центральный и могущественный институт отдаёт предпочтение всеобъемлющей идеологии, идеологию которую основывается на интересах нации и государства. Уход от этой точки зрения на уровне политической психологии может предотвратить новые осложнения и противоречия в сфере государственно-религиозных отношений.

4. Принимая во внимание проблемы развития светского государства и современное состояние развития Таджикистана, необходимо четко понимать, что процесс построения светского государства в обществе формировался со своими особенностями и достиг многих значительных результатов. Такие проблемы, как религиозный экстремизм, религиозный терроризм, низкая гражданская культура, непонимание светского государства и различные противоречия, существовавшие в таджикском обществе до сегодняшнего дня, усилиями Президента нашей страны Эмомали Рахмона, внесения изменений и дополнений в Конституцию и принятия ряда других нормативно-правовых актов привело к устранению таких проблем. Секуляризм, который реализуется в нашей стране, совершенствуется и укрепляется, опирается на государственную политику в сфере религии и религиозных объединений, концепции, стратегии и нормативно-правовые акты. Можно сказать, что его развитие положительное.

Развитие светской государственности прошло много благополучных этапов. Особенности развития светского строя в Таджикистане включают сложный период. В начале обретения независимости вспышка различных разногласий, определивших форму государственности в будущем привела к началу гражданской войны. К счастью, с подъемом здравого смысла среди таджиков после мирного соглашения были предприняты шаги по

построению здорового общества, централизованного государства, гарантирующего свободу совести. За 30 лет независимости нам удалось обеспечить мирное сосуществование государства и различных религиозных объединений [б - А].

На основании анализа и в результате проведенного исследования сделаны следующие выводы.

Светскость государства многогранна, и в условиях формирования данной государственной системы предлагаются следующие аспекты:

1) религия, религиозные объединения и храмы не должны вмешиваться в государственные и общественные дела. Этот принцип означает:

- государство не обязывает религиозные объединения выполнять обязанности органов государственной власти, учреждений и органов местного самоуправления, а религиозные объединения не могут выполнять эти обязанности;

- государство не вмешивается в деятельность общественных организаций, в том числе религиозных объединений, если это не противоречит закону;

- религиозные объединения не участвуют в выборах органов государственной власти, органов местного самоуправления. Также они не участвуют в создании и деятельности политических партий, политических движений и не оказывают им материальную или иную помощь;

- правительственные организации, государственные органы и органы местного самоуправления в период своей деятельности не вправе участвовать в религиозных обрядах и мероприятиях, совершаемых в общественных местах, а должностные лица органов государственной власти, силовых структур не вправе использовать свой рабочий статус для формирования религиозных отношений;

- запрещается организовывать религиозные объединения в государственных, региональных и местных органах государственной власти, а также военных структурах [А -М].

2) культовые центры не должны вмешиваться в деятельность образовательных и научных учреждений. Государство обеспечивает светский характер государственного и местного образования. Религиозные объединения имеют право учреждать образовательные учреждения, а государство помогает обеспечить общепрактические предметы в этих учреждениях. Деятельность религиозных учебных заведений регулируется действующим законодательством государства. Государство обеспечивает светский характер образования в государственных и частных учебных заведениях;

3) нельзя отождествлять какой-либо вид религии с государственной или общественной религией. Этот принцип позволяет гарантировать свободу совести и свободу вероисповедания в обществе.

4) равенство религиозных объединений перед законом;

5) руководящий состав, государственные служащие и работники органов государственной власти, а также военнослужащие не вправе использовать свои служебные обязанности в целях формирования отношения к той или иной религии [8 - А].

Также в диссертации автор показывает конституционную характеристику светского государства. Светскость государства как характеристика конституционного права неоднозначна, она проявляется в том, что правовая сущность и понимание светскости государства меняются в пространстве и времени и неодинаковы для разных демократических государств.

В условиях северности государства, система государственной светскости выступая как выражение интересов и требований большинство населения, сохраняет примирительное отношение различных религиозных объединений.

Существует определенная общая логика и общее законодательство, исторически сложившиеся характеристики и базовое и правильное понимание светской государственности, характерное для различных европейских государств.

Нами проанализированы и исследованы особенности развития светского государства, принципы его реализации в обществе, выявлены несколько его основных функций, которые могут сыграть роль в развитии стабильности светского государства. Такие как: законодательная функция, охранительная функция, регулирующая функция, социальная, мотивационная и воспитательная функции были подвергнуты анализу [4 -А].

Все это позволило полно и широко исследовать принятое понятие «светскость» с опытом современных государств и дать основную научную характеристику Республики Таджикистан как светского государства [5 -А].

Также в диссертационном исследовании заметно отражен вклад Президента Республики Таджикистан, уважаемого Эмомали Рахмона в создание светского государственного строя и реализацию его принципов. Следует отметить, что глава государства считает такой тип управления единственно благоприятным путем для национальной безопасности, мира и достижения национальных целей [2 -А].

II. РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ПРАКТИЧЕСКОМУ ИСПОЛЬЗОВАНИЮ РЕЗУЛЬТАТОВ

Изменения в системе государственности повышают потребность в разработке и изучении новых моделей, норм и рациональных ценностей современной государственности. Необходимость укрепления системы светской государственности возникает в условиях усложнения политической ситуации и кризисности отношений. Защита национальных материальных и духовных ценностей, укрепление науки и знаний, светского мировоззрения и свободы совести, формирование системы светского государственного управления считает необходимым пройти специальный курс обучения в высших и средних профессиональных учебных заведениях для правильного понимания этой системы светского государства, гарантирующего свободу совести и социальную справедливость.

2. Методологический аспект анализа вопроса о светском государственном устройстве показал, что явление светскости допустимо и является единственно благоприятным способом обеспечения защиты религиозных прав и свобод граждан. По следующим основаниям как институционально, так и системно и функционально необходимо национальной политической системе организовывать мероприятия по укреплению системы светского управления. Больше внимания следует уделить системе специализированного светского управления. Основы, нормы и принципы развития светского государства должны быть адаптированы к национальным условиям Таджикистана. Специализация проектирования развития светского государства создает возможность его укрепления и устойчивого развития.

3. Следует научно и практически подчеркнуть необходимость построения светского государства в условиях Таджикистана и его значение для прогресса таджикского общества. Не лишено важности общие политические и социальные правила светского государственного устройства в соответствии с потребностями и интересами всего народа Таджикистана. Такая ситуация может обеспечить общее согласие и единство таджикского общества. С точки зрения геополитики и географического положения и гецивилизации сложно построить конструкцию светской государственности и укрепить ее на основе устойчивого развития. С этой точки зрения необходимы научные диагнозы для определения соответствующего типа таджикского светского государства.

4. В строительстве светского государства приоритет должен отдаваться нормам суверенитета, правового государства и сохранения конституционного строя. В конечном итоге, создание светского государства должно быть результатом укрепления этих норм и политических условий, а не наоборот. На основании изучения различных вопросов светской государственности и правильного понимания вопроса, предлагаем в Законе Республики Таджикистан «О свободе совести и о религиозных объединениях» в статье 3, имеющей название основные понятия, добавить и разъяснить слова «светское государство», «светскость» и подобные нормы.

5. Уровень религиозно-светских знаний духовенства следует повышать и адаптировать к различным концепциям современной эпохи, чтобы они могли давать адекватные ответы на различные угрозы современности, которые примешиваются к религиозным нормам и направлены на разрушение духовных ценностей человеческой цивилизации.

6. В связи с непротиворечивостью принципов светскости религиозным нормам и для правильного его разъяснения в Концепцию государственной политики Республики Таджикистан в сфере религии следует добавить понятие светского государства, в часть 5 Общие положения.

7. В целях формирования светской культуры и светской идеологии граждан, используя информационно-коммуникативный потенциал средств массовой информации, активное пропагандирование и поощрение основных

устоев светского государства, организация специализированных дискуссий по сути светского государства и его преимуществ на телеканалах с участием ученых в данной области, наконец, представление светского государства как ценности цивилизованного общества считается необходимым и своевременным.

ПУБЛИКАЦИЯ ОСНОВНЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ ИССЛЕДОВАНИЯ

I. Научные статьи в рецензируемых журналах, рекомендованных Высшей аттестационной комиссией при Президенте Республики Таджикистан:

[1 - А] Муҳаммад А.Н., Якубзода Ф.Н. Роҷеъ ба баъзе хусусиятҳои давлати дунявӣ дар шароити муосир [Матн] / А.Н.Муҳаммад., Ф.Н.Якубзода // Ахбори Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови АМИТ. Баҳши сиёсатшиносӣ. – 2022. –№2. – С. 119-127. ISSN 0235-005X;

[2 - А] Муродов Т.Н., Якубзода Ф.Н. Саҳми Эмомалӣ Раҳмон дар эъмори низоми давлатдорӣ дунявӣ [Матн] / Т.Н.Муродов., Ф.Н.Якубзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Баҳши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2022. –№2. – С. 313-317. ISSN-2413-5151;

[3 - А] Якубзода Ф.Н. Давлати дунявӣ ва тамоюлҳои миллии рушди он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Ф.Н.Якубзода // Гузоришҳои АИҶТ. Шӯъбаи илмҳои ҷамъиятшиносӣ. – 2020. -№1 (009). Саҳ 57-62. (ISSN-0002-0000).

[4 - А] Якубов Ф.Н. (Якубзода Ф.Н). Нақш ва мавқеи давлати дунявӣ дар замони муосир [Матн] / Ф.Н.Якубзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Баҳши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2018. –№5. – С. 309-313. ISSN-2413-5151;

[5 - А] Якубов Ф.Н. (Якубзода Ф.Н). Ҷанбаҳои таърихӣ сиёсии ташаккули давлати дунявӣ [Матн] / Ф.Н.Якубзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Баҳши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2018. – №4. – С.319-323. ISSN-2413-5151;

[6 - А] Якубов Ф.Н. (Якубзода Ф.Н). Хусусиятҳои ташаккули давлати дунявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Ф.Н.Якубзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Баҳши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2018. – №3. - С.261-265. ISSN-2413-5151;

[7 - А] Якубов Ф.Н. (Якубзода Ф.Н). Моҳият ва хусусиятҳои рушди давлати дунявӣ [Матн] / Ф.Н.Якубзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Баҳши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2018. - №2/2. - С.254-259. ISSN-2413-5151;

[8 - А] Якубов Ф.Н. (Якубзода Ф.Н). Давлати дунявӣ ва хусусиятҳои муҳими он [Матн] / Ф.Н.Якубзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Баҳши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2017. - №2/1, - С.173-177. ISSN-2413-5151;

II. Статъи и тезиси публикаций в материалах сборников конференций

[9 - А] Якубзода Ф.Н. Давлати дунявӣ - заминаи мусоиди рушди босуботи

чомеа [Матн] / Ф.Н.Якубзода // Маводи конференсияи илмӣ - амалии ҷумҳуриявӣ “Масъалаҳо ва роҳу воситаҳои таҳким ва такмили истиқлолияти Тоҷикистон” (ш.Душанбе, 12 майи соли 2021) – Душанбе: - С. 256-265 ДМТ.

[10 - А] Якубзода Ф.Н. Пешвои миллат ва рушди давлатдорӣ дунявӣ [Матн] / Ф.Н.Якубзода // Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ “Низоми нави ҷаҳонӣ” (ш.Душанбе, 16 апрели соли 2021) – Душанбе: - С. 64-72;

[11 - А] Якубов Ф.Н. (Якубзода Ф.Н). Таъсири равандҳои ифротӣ ба ҷавонон-монандаи асосии ташаккули давлати дунявӣ [Матн] / Ф.Н.Якубзода // Маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ - амалӣ “Ценностные ориентации современной молодёжи в условиях светского демократического государства: особенности и тенденции” (ш.Душанбе, 28 ноябри 2018). –Душанбе: 2018. – С. 85 – 91. РТСУ;

[12 - А] Якубов Ф.Н. (Якубзода Ф.Н). Девиантное поведение молодёжи и формы его проявления [Матн] / Ф.Н.Якубзода // Маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ - амалӣ “Ценностные ориентации современной молодёжи в условиях светского демократического государства: особенности и тенденции” (ш.Душанбе, 28 ноябри 2018). –Душанбе: 2018. –С. 116 – 126. РТСУ;

[13 - А] Якубов Ф.Н. (Якубзода Ф.Н). Экстремизм, терроризм проблемаи асосии дунявияти давлат [Матн] / Ф.Н.Якубзода // Маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-амалӣ “Терроризм ҳамчун омили таҳдидунандаи пойдории давлатҳо дар шароити ҷаҳонишавӣ” (ш. Данғара, 19-20 апрели 2019). – Данғара: Қисми 11, - С. 81-84. ДДД;

[14 - А] Якубов Ф.Н. (Якубзода Ф.Н). Терроризм ҳамчун омили зидди равандҳои секуляризм [Матн] / Ф.Н.Якубзода // Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ “Робитаҳои мамолики Осиёи Марказӣ: ҳолат ва дурнамо” (ш. Хучанд, 30-31 майи 2019). – Хучанд: - С. 11-13. ДДХБСТ;

[15 - А] Якубзода Ф.Н. Саҳми Пешвои миллат дар мустақамномаи пояҳои дунявияти давлат [Матн] / Ф.Н.Якубзода // Маводи конференсияи илмӣ-назариявӣ ҷумҳуриявӣ “Пешвои миллат ва эҳёи тамаддуни тоҷикон” (ш.Хучанд, 29 октябри 2019). –Хучанд: -С. 434-438. ДДХБСТ;

[16 - А] Якубов Ф.Н. (Якубзода Ф.Н). Некоторые особенности реализации принципа светского государства в Республике Таджикистан [Матн] / Ф.Н.Якубзода // Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А.Рӯдакӣ. – 2017. -№2. –Саҳ 49-54;

АННОТАТСИЯ

ба диссертатсияи Якубзода Фируз Нурматдар мавзуи «Давлати дунявӣ ва хусусиятҳои муҳими он дар замони тағйирпазирии ҷомеа (дар мисоли Ҷумҳурии Тоҷикистон)» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои сиёсӣ аз рӯйи ихтисоси 23.00.02 – Ниҳодҳо, равандро ва технологияҳои сиёсӣ

Калимаҳои калидӣ: давлат, давлати дунявӣ, секуляризатсия, истиқлолияти сиёсӣ, иттиҳодияҳои динӣ, озодии виҷдон, амнияти миллӣ, амнияти давлатӣ, равандроҳои сиёсӣ, идоракунии давлатӣ, ҳокимияти сиёсӣ, институтҳои сиёсӣ.

Мақсади асосии таҳқиқоти диссертатсиониро таҳлили назариявӣ методологӣ ва сиёсӣ амалии ташаккул, моҳият ва мазмуни ғояи давлати дунявӣ дар низоми шаклҳои амалишавии институтсионалӣ ва сиёсии он дар мисоли Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил менамояд. Диссертатсияи мазкур нахустин кори илмӣ-таҳқиқотии муқаммал оиди шакли нави давлатдорӣ муосир, давлатдорӣ дунявӣ дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон ба шумор меравад.

Методҳои таҳқиқотро муносибатҳои ташкил медиҳанд, ки ба назария ва амалияи сиёсӣ пайваст буда, дар худ синтези муносибатҳои мухталифи илмиро ифода менамоянд, ки ба таҳлили сиёсии маводҳо мусоидат намуда, дар муайян намудани давлати дунявӣ, хосиятҳо ва масъалаҳои асосии дурнамои рушди он саҳми асосӣ гирифтааст. Ҷамчунин, дар раванди таҳлили ҳамҷонибаи масъалаҳои вобаста ба давлати дунявӣ истифода аз методҳои таҳлилии усулҳои концептуалӣ методҳои синергетикӣ, муқоисавӣ, методи таърихӣ, методи мушоҳидаи бевоситаи воқеияти самараноки давлатдорӣ дунявӣ дар мисоли давлатҳои дигари тараққиёфта, таҳлили сиёсии хусусиятҳо, ташаккулу рушди он ба таври самаранок истифода гардидаанд.

Натиҷаҳои бадастомадаи илмии таҳқиқоти мазкур пеш аз ҳама, дар гузориши масъалаҳои баррасишаванда зоҳир мегардад. Таҳқиқоти мазкур кӯшиши таҳлили сиёсиест баҳри баррасии аҳамият ва зарурияти низоми давлатдорӣ дунявӣ дар рушд ва такмили ташаккули системаи сиёсии Тоҷикистон, аҳамияти тарҳи давлатдорӣ дунявӣ ба инкишофи стратегияи Тоҷикистони навин. Вазъи коркарди илмии мавзӯи муайян намуда, ба он асос меёбад, ки дар он бори аввал дар илмҳои сиёсии ватанӣ масъалаи равандро ташаккулёбии давлати дунявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлилу баррасӣ гаштаанд.

Натиҷаҳои амалии таҳқиқоти мазкурро дар самти таҳияи барномаҳои давлатӣ ва стратегияҳои рушди низоми давлатдорӣ дунявӣ, стратегияи рушди устувори давлати навини Тоҷикистон истифода намудан мумкин аст. Инчунин, ҳулосаҳои алоҳидаи диссертатсия метавонанд дар оянда ба сифати асоси бунёдии ҳам заминаҳои назариявӣ ва ҳам амалию муқоисавии таҳқиқи бисёре аз масъалаҳои таъсиррасони инкишоф рушди ҳамҷонибаи Тоҷикистон баромад намоянд.

АННОТАЦИЯ

на диссертацию Якубзода Фируза Нурмата на тему «Светское государство и его важные особенности в условиях изменения общества (на примере Республики Таджикистан)» на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – Институты, процессы и политические технологии

Ключевые слова: государство, светское государство, секуляризация, политическая независимость, религиозные объединения, свобода совести, национальная безопасность, государственная безопасность, политические процессы, государственное управление, политическая власть, политические институты.

Основную цель диссертационного исследования составляет теоретико-методологический, политико-практический анализ формирования, сущности и содержания идеи светского государства в системе ее институционально-политической реализации на примере Республики Таджикистан. Данная диссертация считается первой законченной научно-исследовательской работой о новой форме современной государственности, светской государственности в условиях Республики Таджикистан.

Методы исследования формируются отношениями, связанными с политической теорией и практикой, и представляют собой синтез различных научных отношений, которые способствуют политическому анализу материалов и способствуют определению светского государства, его характеристик и основных вопросов его перспективы развития. Также в процессе комплексного анализа вопросов, связанных со светским государством, эффективно использованы аналитические и концептуальные методы, синергетические методы, сравнительные методы исторические методы, методы непосредственного наблюдения за реальной действительностью светской государственности на примере других развитых государств, политический анализ его особенностей, формирования и развития.

Полученные научные результаты настоящего исследования в первую очередь отражены в изложении рассматриваемых вопросов. Данное исследование представляет собой попытку политического анализа рассмотреть важность и необходимость светского государственного строя в развитии, совершенствовании и формировании политической системы Таджикистана, значение создания светского государства для стратегического развития нового Таджикистана. Состояние научной разработанности темы определяется и основывается на том, что впервые в отечественных политических науках был проанализирован и рассмотрен вопрос о процессе становления светского государства в Республике Таджикистан.

Практические результаты данного исследования могут быть использованы при разработке государственных программ и стратегий развития светского государственного строя, стратегии устойчивого развития нового государства Таджикистан. Также отдельные выводы диссертации могут в дальнейшем служить фундаментальной основой как теоретического, так и практического и сравнительного исследования многих вопросов, влияющих на всестороннее развитие Таджикистана.

ANNOTATION

for the dissertation of Yakubzod Firuz Nurmat on the theme “Secular state and its important features in the context of changing society (on the example of the Republic of Tajikistan)” submitted for the degree of candidate of Political Sciences in the specialty 23.00.02 – political institutions, processes and technologies

Key words: state, secular state, secularization, political independence, religious associations, freedom of conscience, religion, state, national security, state security, political processes, public administration, political power, political institutions.

The main goal of the dissertation research is the theoretical-methodological, political-practical analysis of the formation, essence and content of the idea of a secular state in the system of its institutional and political implementation on the example of the Republic of Tajikistan. This dissertation is considered the first completed research work on a new form of modern statehood, secular statehood in the conditions of the Republic of Tajikistan.

Research methods are shaped by relationships related to political theory and practice and are a synthesis of various scientific relationships that contribute to the political analysis of materials and contribute to the definition of a secular state, its characteristics and the main questions of its development prospects. Also, in the process of a comprehensive analysis of issues related to the secular state, analytical and conceptual methods, synergistic methods, comparative methods and historical methods, methods of direct observation of the reality of secular statehood on the example of other developed countries, political analysis of its features, formation and development were effectively used.

The obtained scientific results of this study are primarily reflected in the presentation of the issues under consideration. This study is an attempt at political analysis to consider the importance and necessity of a secular state system in the development, improvement and formation of the political system of Tajikistan, the importance of creating a secular state for the strategic development of the new Tajikistan. The state of scientific elaboration of the topic is determined and based on the fact that for the first time in domestic political sciences the issue of the process of establishing a secular state in the Republic of Tajikistan was analyzed and considered.

The practical results of this study can be used in the development of state programs and strategies for the development of a secular state system, a strategy for the sustainable development of the new state of Tajikistan. Also, individual conclusions of the dissertation can later serve as a fundamental basis for both theoretical and practical and comparative research of many issues that affect the comprehensive development of Tajikistan.